

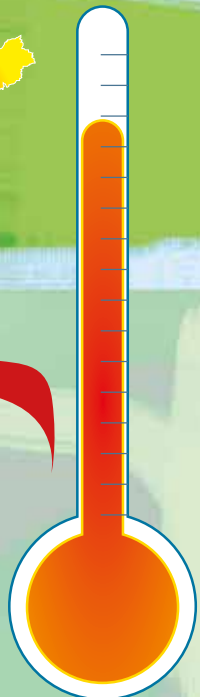

ELKARRIZKETA

Jon Maya Sein:
«*Ekintza puntualak
nahi beste dira, baina
non dago kultur
politika?*»

ERREPORTAJEA

**Aldaketari
aldaketekin
aurea hartu**

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEAErakunde autonomiaduna
Organismo Autónomo delEUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

EZTABAIDA

**Bizi ala hil erabakitzea
eskubidea al da?**

INFORMAZIO ETA
KOMUNIKAZIOAREN
TEKNOLOGIAK

Interneteko nabigatzaileen
ezaugarri berriak:
segurtasuna eta tokenak

GORKA JAKOBE PALAZIO

NORMALIZAZIOA

Euskararen normalizazioa.
Ikuspegi orokorra eta
Euskal Telebistaren kasu
partikularra

ASIER LARRINAGA LARRAZABAL

Zuzendaritza:

Herri Arduralaritzaren Euskal
Erakundea (IVAP)

Koordinatzailea:

Xabier Amatria

**Diseinua, fotokonposizioa eta
inprimatzea:**

Itxaropena S.A.

Ilustrazioak: Concetta Probanza

Zenbaki honetako lankideak:

Aitziber Alonso, Xabier Amatria,
Idoia Apaolaza, Begoña Ayerdi,
Urtzi Barrenetxea, Oihana
Cabello, Miel A. Elustondo,
Xabier Etxebarria, Irene
Fernandez, Asier larrinaga,
Luma, Gilen Mejuto, Gorka
Jakobe Palazio, Nerea Pikabea,
Iñaki Serrano, Izaskun
Zuntzunegi

ADMINISTRAZIOA EUSKARAZ
aldizkarian argitaratutako
artikuluak berriro daitezke
bai osorik, bai zatika, baina
artikuluak nondik atera diren
aipatu behar da beti.

ADMINISTRAZIOA EUSKARAZ
aldizkariak ez ditu derrigor
bere egiten artikulu eta
kolaborazioetan agertzen
diren iritziak.

ISSN: 1576-5563

Legezko Gordailua: BI-1141-93

Egilea: Herri Arduralaritzaren
Euskal Erakundea

Donostia-San Sebastián 1,
01010 VITORIA-GASTEIZ
Tel. 945 01 76 37
www.ivap.euskadi.net

Aurkibidea

2 *Marraskia*

AITZIBER ALONSO

4 *Pertsonaia*

Ion Fiz

NEREA PIKABEA

6 *Pasadizoak*

Bizi nahi dugula, bizi!

KAXILDO ALKORTA

7 *Erreportajea*

Aldaketari aldaketekin aurrea
hartu

OIHANA CABELLO

12 *Elkarriketa*

Jon Maya Sein:

«Ekintza puntualak nahi
beste dira, baina non dago
kultur politika?»

MIEL A. ELUSTONDO

18 *Leihatila*

Lost in translation

XABIER ETXEBARRIA GARRO

[ARIKETAK]

19 *Hitzez hitz*

Arau-izenburuen katramilak
askatzen (eta II):

Artikuluak aipagai

GILEN MEJUTO

21 *Eztabaida*

Bizi ala hil erabakitzea
eskubidea al da?

OIHANA CABELLO

26 *Giza baliabideak*

Zer da neke profesionalaren
sindromea?

IDOIA APAOLAZA

28 *Informazio eta komunikazioaren teknologiak*

Interneteko nabigatzaileen
ezaugarri berriak: segurtasuna
eta tokenak

GORKA JAKOBE PALAZIO

30 *Leihatila*

*Adimen artifiziala
administrazio publikoan:
hurbileko distopia bat*

IÑAKI SERRANO LASA

32 *Normalizazioa*

Euskararen normalizazioa.
Ikuspegi orokorra eta Euskal
Telebistaren kasu partikularra

ASIER LARRINAGA LARRAZABAL

34 *Denbora-pasak*

LUMA

ION FIZ, JOSTUNA ETA MODA DISEINATZAILEA:

*«Kalitatezko jantzi dotore baten
bila dabiltzan emakumeentzat
egiten ditut jantziak»*

NEREA PIKABEA
KAZETARIA

Eibar eta Ermua artean, lantegietako ke, makinaren hots eta usainen inguruan hazi zen Ion Fiz jostun ezaguna (Eibar, 1976). Umetan, oihalez eta josteko makinez inguratuta, orduak ematen zituen amonaren tailerrean titare eta jostorratzekin jolasean. Han piztu eta sortu zitzaion grina jantzi dotoreak, ondo zainduak eta xehetasunez beteak egiteko, eta horiek nazioarteko pasareletan erakusteko gogo. Gaur egun, goi mailako jostintzan dihardu euskal diseinatzaileak.

Eibar eta Ermua artean pasatu zenuen haurtzarora, industria nagusi den ingurune batean. Nondik datorkizu, bada, modarako eta jostintzarako bokazioa?

Amona, amaren aldekoa, jostuna zen. Familiako osaba batzuk ere sastreak ziren. Nik uste dut txikitan harridura sortzen zidala eurak josten ikusteak, ehun batetik abiatuta soineko bat egiten ikusteak, koloreek, formek, etab.

Amonaren eragina izan duzu, beraz?

Amonari eskatzen nion erakusteko nola moztu behar zen soineko bat, nola josi eskuz edo makinaz, nola forratu behar zen gona bat, eta abar. Hark erakutsi zidan soinekoak hasieratik bukaeraraino josten: aurrena, panpinentzako; gero, lagunentzako. Amonarentzat ere egin nuen traje bat. Nork daki; soinekoak mozten eta josten ikusi izan ez banitu, beste lanbide batean arituko nintzatekeen gaur egun. Horixe da patua.

Moda ikastea erabaki zenuen. Ez zenuen zalantza handirik izan, ezta?

Ez. Oinarritzko ikasketak amaitu ostean, Bilbon, Euskal Modaren Eskolan, modaren diseinua ikastea erabaki nuen. Aurrena, modaren diseinua ikasi nuen; Miriam Ocariz izan zen nire irakasleetako bat. Gero, patroil industrialak egiten ikasi nuen.

Nork eskaini zizun lehen lan kontratua? Karhu kirol arroparentzat lan egin nuen aurrena. Moda diseinuaren ikasketak

amaitutakoan, haientzat egin nuen nire lehen kirol arropa bilduma.

Nolakoak izan ziren hasierako urteak?

Urte zailak izan ziren, oraindik ez bainengoen trebatuta kirol arropa bilduma bat egiteko; kirol arropa *prêt-à-porter* arropa baino teknikoagoa da.

Pertegaz enpresa entzutetsuan lan egin zenuen. Nola hasi zinen eurentzat lan egiten?

Manuel Pertegazen albokoak, haren konfiantzazko pertsonak, elkarrizketa bat egiteko deitu zidan. Nik, ordurako, bi arropa bilduma eginda neuzkan; nire izena zeraman arropa zen, eta Bartzelonako Gaudi pasarelan aurkeztua nuen. Eurentzako *pret a porter* arropa diseinatzeke eskatu zidaten. Proba bat egin genuen, eta gustatu egin zitzaion nik egindako lana. Egun batetik bestera, Pertegazentzat lanean hasi nintzen. Bi urtez aritu nintzen bertako tailerrean. Sekulako aukera izan zen.

Zer ikasi zenuen Manuel Pertegazekin? Zer eman dizu harekin lan egiteak?

Diseinatzerakoan kalitatea eta perfekzioa bilatzen eta detaileak zaintzen ikasi nuen. Horrela lan egiten duzunean, paregabe bihurtzen da goi mailako jostintza bikaineko edozein lan. Ondo egindako lan batekiko diziplina, adorea eta grina ere erakutsi zizkidan Manuel Pertegazek.

2004an, Letizia Ortizen ezkontzako soinekoa egiteko enkargua jaso zuen Pertegazek, eta, horren ondorioz, zure kontratua eten, eta lanik gabe geratu zinen. Ez al zenuen penaz hartu tamaina horretako lan batean parte hartzeko aukerarik ez izatea?

Pertegazi egindako enkargu bat izan zen. Letizia Ortizen soinekoa egiten soilik aritzea erabaki zuten. Nik errespetuz hartu nuen erabakia. Hortik aurrera, nire markako arropa diseinatzeko aukera handiagoa izan dut.

Bakarkako ibilbideari ekin zenion, orduan. Nola definituko zenituzke zure diseinuak?

Dotoreak eta sofistikuak; ehun onekin josiak. Nire diseinuen akaberek itxura klasikoa dute, baina baita ezaugarri garaiak ere. Niretzat oso garrantzitsuak dira jostura, jantziaren sortzea eta amaierako akabera, baita detaileak berak ere.

Moda jasagarri baten aldeko hautua egin duzu. Ze material erabiltzen dituzu? Bai. Beti. Nire moda jasagarria da; asko irauten duten jantziak dira, linea dotoreak baitituzte eta ehunak zein materialak kalitatezkoak baitira. Ez dut josi nahi erabili eta botatzeko arroparik; ez dut bide hori aukeratu. Material naturalak erabiltzen ditut, hala nola zeta, lihoa, kotoia, artelea, etab.

Nondik lortzen duzu inspirazioa diseinu desberdinak sortzeko?

Inspirazioa, batzuetan, bakarrik sortzen da; beste batzuetan, berriz, bilatu egin behar da, ikertu, ikusi, bidaiatu... Artean eta zinean beti aurkitzen dut inspirazioa, baita XX. mendeko modan ere.

Pasarelak, bidaiak, kalean egiten duzun osteratxoan... denetan aurkitzen al dituzu ideiak zure diseinuetarako?

Edozein momentutan sor daiteke inspirazioa; hor hasten da sormen prozesua. Irudiekin, erreferentziekin, ehunekin eta koloreekin osatzen dut inspirazio panela.

Asko miresten duzu Cristobal Balenciagaren lana. Haren arrastoa ikus daiteke zure diseinuetan?

Txikia nintzenetik asko miresten dut Cristobal Balenciaga maisua; haren diseinuen dotorezia goren da, baina, aldi berean, berritzailea da forma eta koloreetan. Balenciagari bezalaxe, neuri ere patroi-gintzan ikertzea gustatzen zait.

Nork erosten du zure arropa? Norentzat josten duzu? Zein da zure merkatu nagusia?

Lehendabiziko arropa bildumak «gazteagoak» eta ausartagoak ziren; batez ere, gazteentzako egindako arropa zen. Pixkanaka, nire estiloa helduago bihurtu da; orain, kalitatezko jantzi dotore baten bila dabilzan emakumeentzat egiten ditut jantziak, hogeita bost eta hirurogeita hamar urte bitarteko emakumeentzat. Batez ere, Espainian saltzen dut arropa, baina baita Errusian eta Japonian ere.

Ion Fiz marka gero eta ezagunagoa da nazioarteko pasareletan. Sari ugari ere jaso dituzu azken urteotan. Zer esanahi du horrek guztiak zuretzat?

2002an nire marka sortu eta lehen bilduma aurkeztu nuenetik, hemezortzi urtero igaro dira; urte horietan guztietan berrehun bat arropa bilduma diseinatu eta erakutsi ditut. Lan eginez gero, eta gogor ahaleginduta, poliki-poliki norberaren helburuak lortzen dira, eta ametsak betetzen. Nire lana da ikasten segitzea eta dudan onena ematea. Sariak atsegingarriak dira, aurrera segi eta gauzak hobeto egiteko indarra ematen dute. Beraz, poz-pozik nago jaso ditudan sari guztiekin.

Zer nolako ezaugarriak behar dira moda diseinatzaile izateko?

Talentua, sormena, diziplina, ezagutza, esperientzia, pazientzia eta norbere lana maitatzea.

Non dago zure tailer nagusia?

Bilbon eta Madrilen daude nire bi tailerrak. Bilbo eta Madril artean bizi naiz, baina lan kontuak direla eta, maiz joaten naiz beste hiri batzuetara ere; Parisera, esate baterako.

Nolakoa da zure egun arrunt bat? Asko bidaiatzen duzu?

Goizean goiz hasten naiz lanean. Lehendabiziko orduetan aritzen naiz arreta gehien jarrita, baina egunak aurrera egin ahala lasaitasun hori desagertuz joaten da. Egun batzuetan, zoramena izaten da. Hala ere, urteak aurrera joan ahala, gero eta ezinbestekoagoa zait ordena nire egunerokoan.

Zein dira zure hurrengo erronkak? Zein merkatutara iritsi nahiko zenuke?

Une honetan, hurrengo arropa bilduma sortzen ari naiz buru-belarri; horretarako, sei bat hilabete beharko ditut. Ondoren, osagarrien beste linea bat aurkeztuko dut; baina, oraingoz, ezin dut besterik esan. Merkatu amerikarrera iritsi nahiko nuke; pixkanaka lortuko dut.

Nor ikusi nahiko zenuke zure arropa jantzita?

Julianne Moore aktorea, esate baterako. Baina lagunak eta bezeroak jantzea ere atsegin dut.

Nola ikusten duzu etorkizuna? Ba al duzu desio bereziren bat?

Lan askorekin ikusten dut neure burua etorkizunean. Gehien gustatzen zaidan honetan segitu nahiko nuke lanean. ■

Bizi nahi dugula, bizi!

KAXILDO ALKORTA

LAGUNA

Hau gure herriko gizon batek kontatu zigun taberna batean, mahai-inguruan eserita, baso erdia edaten geundela. Joxe Mari zuen izena. Kontua berrogeita hamar bat urte lehenagokoa zen, Joxe Mari gizon gaztea zenekoa.

Bizi zen etxea lau oinekoa zen; gaur egun ere hala da. Joxe Mari eta familia bigarren solairuan bizi ziren, eta lehenengoan Luix eta Ixabel, adineko senar-emazteak, ez zahar-zaharrak ere.

Herri txikietan konfiantza handia izaten zuten etxekideek elkarren artean, ez beti, baina bai sarri, eta hori zen bi familien artekoa. Aitona-amona haiek txiki-txikitatit ezagutzen zuten Joxe Mari, jaio zenetik; etxekotzat zutela baino hobeto esana dago etxeko zutela.

Egun batean aitona gaixotu egin zen, okerrera jo gero, medikuak ezer egin ezinda sendatzeko esperantzarik gabe geratu azkenean, eta elizakoak eman behar zitzaizkiola erabaki zuten etxekoek. Hala, apaizari deitu zioten.

Apaizaren zain zeuden gaixoaren gelan emaztea, etxeko batzuk eta Joxe Mari ere bai amarekin. Hartan, amona hurre-ratu aitonarengana. Eta:

Ixabelek, goxatze aldera, zeozer esan nahi ba, eta leun-leun esan zion:

—«Luix, laster don Nemexio etorriko da eta Jauna ekarriko dizu... Zu, la-

sai egon, Luix; zu gizon ona izan zara beti, eta zerura joango zara...».

Eta Ixabelek amaitu orduko, Luixek haserre, artean bazuen indar mehe-mehez:

—«Joan hadi heu nahi badun!».

Noiz egin ote zion azken aldiz hika Luixek Ixabeli? Gazte-gazte elkarrekin hasi zirenetik ez, behintzat. Edo haserrealdiren bat edo bestetan..., eta ia azken agurrean.

Joxe Marik kontatua entzunda, barre algararik ez genuen egin, baina barre eta irribarre bai, egin genuen. Eta antzeko sentsazioa eragingo zigun beste pasadizoren bat zeinek kontatu zain geratu ginen han geundenok.

Gizona amaieran, eta gu gustura, barrez edo irribarrez. Urteak pasa ziren bien bitartean, bai; baina gertatu berrian kontatu baligu ere, era berean jokatuko genuen. Hamaikatxotan barre egindakoa izango zen Luix aitona bera ere, beste baten baten egoera larrikoak kontatzen entzunda; baina orduko hartan bera zen irrigarri, zer dela-eta?, bere une estu hartan erantzun bitxi (?) hura eman ziolako emazte Ixabeli. Bizi nahia. Eta heriotza eta umorea bat eginda.

Ederra etorri zaigu oraingoan urrutiko Txinatik. Ez politikari liskartienek, ez futbolari garestienek irabazi ezin dieten mikroxomorro jolastiak, nor nola harapatzen duten hiltzaileak aldra izuga-

rrian, samalda ikaragarrian etorri dira, eta inguratuta gauzkate. Txiki-txikiak dira; ez, ordea, txantxetakoak; agerian dago. Gaixoak ugaltzen eta hilak gero eta gehiago. Eta, *o! gu hemen etxean sartuta*, eman dizkiguten segurtasun arauak betetzen. Bizi nahia.

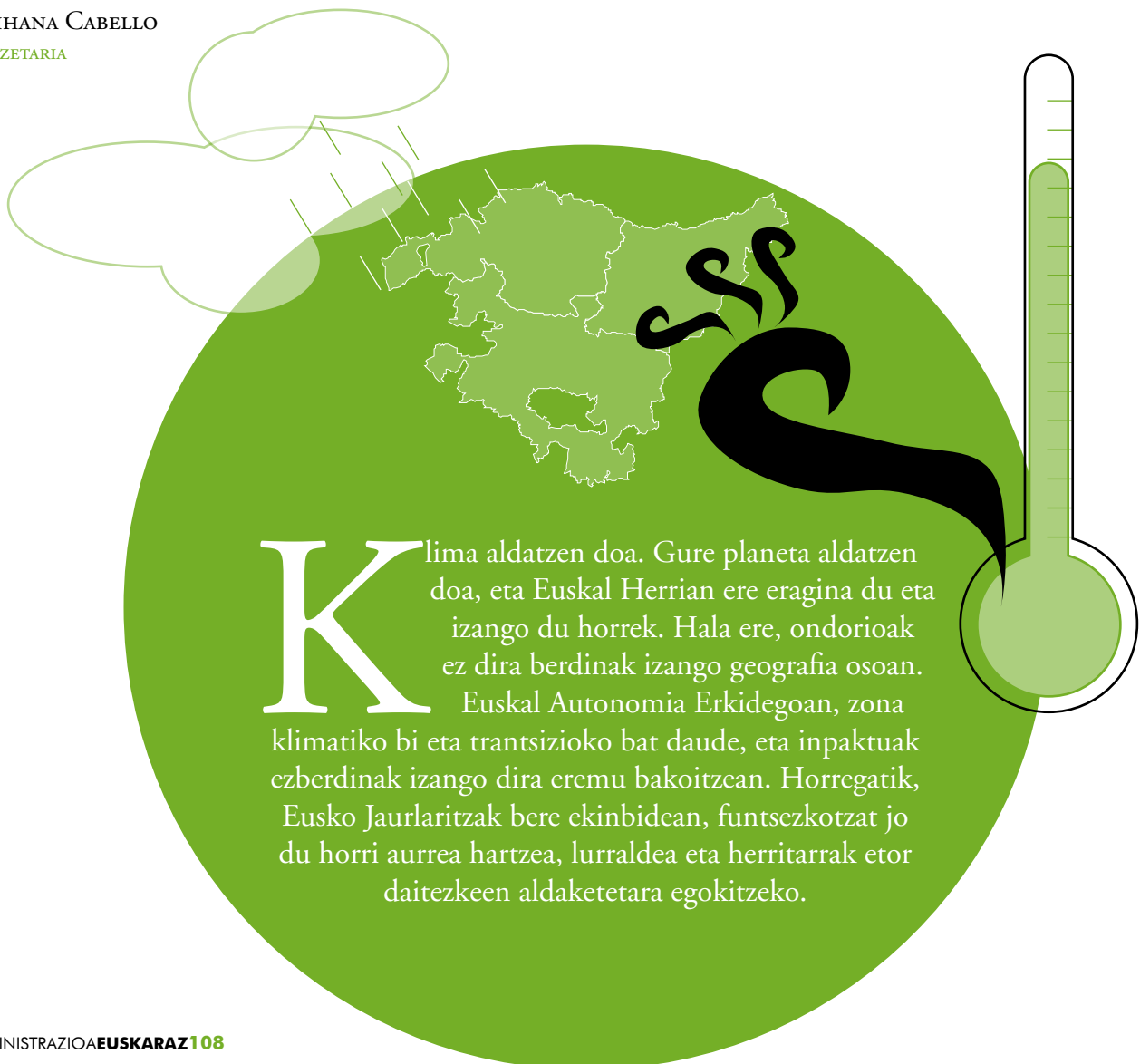
Etxean sartuta, industria geld, eskolak ikaslerik gabe, dendak itxita, garraio publikoa nola-hala, bidaiak etenda, ospitaletan gaixoak soberan, erizainak, medikuak, garbitzaileak lanez pot eginda eta abar, eta abar. Egoera larria benetan, batzuenaz lazgarria. Eta hala ere...

Hala ere, zenbat eta zenbat ipuintxo, txiste, marrazki, istoriotxo, gugandik urrunarazi eta, batez ere, ezabatu nahi dugun birus horri buruz. Baita gaixoei eta hildakoei buruz ere.

II. Mundu Gerrako zenbait pelikulan eta Espainiako gerrako zenbaitetan Parisen, Madrilan eta beste hainbat herri handitan jendea, gerra gorrian, antzokitar eta zinera joaten zela ikusita beti harritu izan naiz. Hainbeste gertaera triste inguruan, dirurik ez jateko edo janzteko, etxean miseria hutsean, eta antzokira edo zinera? Nire ulertu ezina beharbada izango zen edo izango da txikitan gutxitan eta beti igandetan joaten ginelako zinera? Ez dakit. Sentimendu hori —sentimendua da eta— ezkutuan, baina barruan daramat. Ikusten dudana da egoera lazgarrietan ere umoreak bizirik irauten duela, nola edo hala, baina irauten duela, eta egoera txarrari barre ere egiten diola. Azken batean, bizi nahi dugula. ■

Aldaketari aldaketekin aurrea hartu

OIHANA CABELLO
KAZETARIA

Klima aldatzen doa. Gure planeta aldatzen doa, eta Euskal Herrian ere eragina du eta izango du horrek. Hala ere, ondorioak ez dira berdinak izango geografia osoan. Euskal Autonomia Erkidegoan, zona klimatiko bi eta trantsizioko bat daude, eta inpaktuak ezberdinak izango dira eremu bakoitzean. Horregatik, Eusko Jaurlaritzak bere ekinbidean, funtsezkotzat jo du horri aurrea hartzea, lurraldea eta herritarrak etor daitezkeen aldaketetara egokitzeke.

Klima eta ingurumenarekin zerikusia duten gaiak lehen lerroa hartu dute politikaren agendan. Eta Eusko Jaurlaritzak ere erronka horrekin bat egin du. Larrialdi Klimatikoari Buruzko Adierazpen Institutuzionala onartu zuen iazko uztailaren 30ean, eta horren berri eman zuen Iñigo Urkullu lehendakariak. Adierazi zuen kima-aldaketaaren aurkako borroka mundu-erronka dela, eta guztion ardura dela horri ekitea, baina batez ere, herri-tarren eskariak eta premiak ezagutzen dituzten hurbileneko erakundeena. Euskadi nazioartean erreferentziatzeko eredu izan da klima-aldaketa-erako konpromisoan. Adierazpena onartzean, Urkulluk esan zuen Europar Batasunak Euskadi aitortu duela klima-ekintzan eskualde-liderretako bat bezala, eta ingurumenarekiko errespeta egokitzen den hazkunde ekonomiko jasagarriaren eredu bati jarraitzen diola. Ildo horretan, nabarmendu zuen 1995. urteaz geroztik Euskal Autonomia Erkidegoko barne-produktu gordinare hazkunde %65ekoa izan dela, eta aldi horretan berotegi-efektuko gasen emisioa %20 murriztu dela. «Emisioak murrizteko prozesu horretan aurrera egiten jarraitu behar dugu, baina aitortu behar da hazkunde-eredu jasagarriagoa garatzeko egindako ahalegina», aipatu zuen.

Larrialdi klimatikoari aurre egiteko adierazpena onartzearekin batera, *Klima 2050 klima-aldaketa-erako estrategia* eta *Energia Estrategia 2030 strategiaren* hartutako konpromisoa berretsi zuen lehendakariak. Are gehiago, adierazi zuen Euskadi erronka hori gidatzeko gai dela eta horretarako prest dagoela: «Klimatikoki neutroa izango den ekonomia lehiakorrago baterako transformazio-palanka bihur dezakegu erronka hori». Eusko Jaurlaritzako Natura Ondare eta Klima Aldaketarako zuzendari Aitor Zuluetak adierazi bezala, 2015ean onartutako Klima Aldaketaren aurkako 2050erako Estrategia (KLIMA 2050) bat dator Europako garai hartako *ibilbide-orria* izenekoarekin; alegia, 2030erako

emisioak %40 eta 2050erako %80 murrizteko helburuarekin, baita klima-aldaketa-erako EAEko lurraldearen erresilientzia ziurtatzeko egokitzapen-helburu batekin ere. «Gaur egun, Klima Aldaketaren Legearen aurreproiektuaren helburua da ekonomia indartsu bat izatea eta karbono-neutroa lortzeko bidean aurrera egitea, beranduenez ere 2050. urterako». Hori dela eta, zenbait politika sektorialekin lagundu egin diote Euskadiko barne-produktu gordinare hazkundeari eta berotegi-efektuko gasen isurketak murrizteari. Horrek erakusten du ekonomia banandu egin dela; hau da, ekonomia eta ingurumena bideragarriak eta ondo etorriak direla.

GAI ESTRATEGIKOA

Gaur egun, klima-aldagaia zeharkako eremu gisa sartzen da politika publikoetan, baina asmo handiagoko helburuak txertatu nahi dituzte klima-ekintzaren arloan. Estrategietako batek Euskadiko sektore eta eragile guztiak inplikatzeko dituzte nekazaritza, hiri-ingurunea eta abar. «Kalkulatu da neurri horiek ezartzeak onura gehigarri ugari ekarriko lizkiekeela enpleguari eta urteko energia-fakturaren murrizketari –urtean 55 milioi euro ingurukoa izango dela kalkulatu da–. Gainera, kutsatzaile atmosferikoak murriztearen ondorioz, osasunari eragingo ez dioten kalteak 12 eta 32 milioi euro bitartekoak izango lirateke urtean», esan du Zuluetak.

Bestalde, 3E2030 Energia Estrategiak efizientzia energetikoaren helburuak ezartzen ditu: energia-intentsitatea %30 murriztea, eta berriztagarriek amaierako kontsumoan %21eko kuota lortzea; baita 2030erako hainbat helburu sektorial ere. «Estrategia hori ezartzeak energia-jatorriko isurketen %35 aurrezteka ekarriko lukeela uste da». Besteak beste, isurketak kontrolpean izatea da, Jaurlaritzaren ustez, klima aldaketaren aurkako politika premiazkoena. Gaur egun ga-

rraioa (%32), energiaren eraldaketa (%33) eta industria (%21) dira isurketak gehien dituzten sektoreak. Natura Ondare eta Klima Aldaketarako zuzendariak dio kontuan hartu behar dela garraio-sektorea bereziki garrantzitsua dela, haren isurketak azken urteotan gehien handitu direnak baitira. Ildo horretan, bidaiarien garraiorako etorkizuneko politikek mugikortasun jasagarriaren alde egin behar dutela gaineratu du, «motorrik gabeko mugikortasunetik hasita, emisiorik gabeko garraio publikoaren eskaintza zabaldu behar dugu eta ibilgailu pribatuaren elektrifikazioaren alde jarraitu. Salgaien garraioak aldaketa modala egin behar du, eta trenaren eta itsas garraioaren aldeko apustua ezinbestekoa da; halakorik ezean, karbono gutxien erabiltzen duten bektore energetikoak erabili behar ditu».

2050erako karbonoaren neutraltasuna lortu aldera, beste sektore batzuk birgaitzea ere funtsezkoa izango da, efizientzia energetikora heltzeko eta berriztagarriak sartzeko; kasurako, bizitegi eta zerbitzu-sektoreak. Horrez gain, Jaurlaritzak uste du nekazaritza eta basogintza jasagarriaren alde egin behar dela, bai eta bertoko basoen mantentzerak jo edota hondakinen kudeaketan emisioak gutxitu.

Energia-kontsumoan, bestalde, energia berriztagarriak sartu dira jada. Europar Batasunak berriztagarrien helburu kuantitatiboak ezarri ditu azken energia-kontsumoaren gainean: 2020. urterako, %20; eta 2030. urterako, %32. Horrek esan nahi du energia berriztagarrien ekarpena askoz handiagoa izango dela sektore elektrikoan, elektrizitatea baita energia berriztagarria sartzeko bektore nagusia azken energiaren aukera osoan.

KLIMA ALDAKETARI EGOKITU BEHARRA

Azpitarratu behar da klima-aldaketa-oren ondorioak nabaritzen ari direla eta, egoera baikorrenetan bada ere, areagotu

egingo direla. Horregatik, Zulueta-aren esanetan, beharrezkoa da egokitze-aren alde lan egitea; horretarako, etorkizuneko inpaktuei buruzko ezagutza sortu eta ondorioak prebenitu behar dira gizartearen eta lurraldearen erresilientzia areagotuko duten politiken eta neurrien bidez. «Ildo horretan, kostaldeko eremuak naturalizatzeko, paduren, basoen eta natura-inguruneen osasuna bermatzeko, lurzorua-aren artifizializazioa murrizteko, ibaien ibarrak berreskuratzeko edo hiri ero-agoak egiteko neurriek gure erresilientzia handitzen dute, aldaketaren tamaina edozein dela ere. Gainera, beste onura batzuk ere ekartzen dituzte, adibidez, osasunerako».

Klima-aldaketak, oro har, aurre egiteko baliabide gutxien dituzten herrialdeei eragingo diela dio Zulueta. Baina Euskal Herrian ere, baliabide gutxien dituzten pertsonak izango dira kalteberenak: etxean erosotasun gutxien dutenak edo bizilekua egokitzeko edo aldatzeko zailtasun handienak dituztenak. Era berean, gaixotasun kronikoak dituzten adinekoentzat ere eragin negatiboa izan dezakete bero-boladek. Isuri- en egoera kontinua- batean, bero-boladen eta airearen kalitate txarraren arteko sinergia kaltegarriagoa izango litzateke osasunarentzat aldagai horietako bakoitzaren eragin isolatua baino. Horregatik, Natura Ondare eta Klima Aldaketarako zuzendariak dio interesgarria dela CO₂ isuriak murriztea, kutsatzaile atmosferikoekin batera. «Gainera, aurreikusten da tenperatura igotzeak eta munduaren eremu desberdinen artean biztanleria gehiago mugitzeak ekar dezakeela bektore infekziosoen (adibidez, eltxoak edo kaparrak) kopurua handitzea, eta, ondorioz, lehen beste latitude batzuetara bakarrik iristen ziren gaixotasunen kopurua ere handitzea».

Hala, agintariek azpimarratu dute, teknologikoak ez ezik, aldaketek sakinagoak izan behar dutela: herritarren

kontzientzia maila handitzearekin eta kontsumo-ohituren aldaketarekin batera egin behar da aurrera.

EUSKADI, KALTEBERA

Larrialdi klimatikoak kezka sortzen duen honetan, esan behar bai Araba, bai Bizkaiko eta Gipuzkoako kostaldeak bereziki kalteberak direla klima-aldaketarekiko. Hainbat faktorek eragiten dute horrela izan dadin: «Alde batetik, itsas mailaren igoerak gure kostaldeak, bertako ekosistemak eta haietatik gertuen dauden eraikuntzak mehatxatzen ditu. Bestalde, ibai laburrak eta malda handikoak dauzkagu, eta, gainera, populazio eta negozio asko daude urpean gera daitezkeen eremuan. Hori dela eta, uholde-fenomenoen aurrean bereziki kalteberak gara».

Bi egoera horiek, gainera, larriagotu egin daitezke ibaiek itsasoarekin bat egiten duten lekuetan; hau da, itsasadarretan. Bestalde, tenperaturen hazkundeak bero-boladen kopurua handituko du, eta horrek, biztanleriaren zahartzearekin eta hirietan bizi den biztanleria-masa handiarekin batera, kalteberagoa egingo du Euskadi. «Kontuan izan behar da tenperatura eta prezipitazio-erregimenetan gertatzen diren aldaketek pertsonen ez ezik animalien ere eragiten dietela eta

aldaketak eragiten dituztela landare-zikloetan –loraketa goiztiarrak, fruituen kalitate eta konposizioaren aldaketak, eta abar–. Horrek zuzeneko eragina du laboreetan eta ingurune naturalean», azaldu du Zuluetak.

Hala ere, esan du tenperaturen eta lehortearen inpaktua penintsulako erdialdean eta hegoaldean baino txikiagoa izango dela: «Gure hiriak txikiak dira, beste herrialde batzuetan aurki daitezkeen metropoli handien aldean». Gainera, gogoratu behar da aldaketak ez direla berdin gertatuko EAEko geografia osoan. Dena den, Zuluetak dio funtsezkoa dela aurrea hartzea eta etortzeko dauden aldaketetara egokitzea.

Think global, act local premisa biltzen du Eusko Jaurlaritzak onartutako Larrialdi Klimatikoaren adierazpenak. Eta, horren haritik, klima-aldaketara egokitzea tokikoa izan behar dela dio Zuluetak: «Planetako eskualde bakoitzak modu desberdinean jasango ditu aldaketa horiek, eta pertsonen, ekosistemek eta, oro har, gizarteak egokitzeko duten gaitasuna desberdina izango da leku batetik bestera. Zenbait azterlanetan agerian geratu da ez egokitzearen kostuak handiagoak direla beharrezko neurriak hartzeko egin behar diren inbertsioak baino».

Euskal herritarren ekintzek planeta osoan izango dute inpaktua, eta alde-rantziz. Horregatik, erantzunkidetasun printzipioa nagusitu behar da, «eskualde txikia izan arren eta gure emisioak txikiak diren arren, denen jarduna ezinbestekoa da inpaktu larrienei aurre egiteko».

LANKIDETZA AKTIBOA

Jarduna ahalik eta eginkorrena izateko, klimaren ondorioak aztertu eta neurtzen dituzten erakunde ezberdinek beraien arteko lankidetzak sustatzen dute. AZTIk, esaterako, urte asko daramatza klima aldaketak itsasoan eta itsas espezieetan duen eta izango duen inpaktua aztertzen. Kliman aditua da Guillem Chust (AZTI), eta positibotzat jo du Jaurlaritzaren ekimena: «LIFE Integrado Urban Klima 2050 proiektua gidatzen du, eta proiektu horrek du ekintza klimatikoaren alorrean Euskadik dituen proiektuen artean aurrekonturik handiena. Proiektu horrek hainbat ekinbide aurreikusten ditu lurralde osoan aldaketa klimatikoari egokitzen joateko; baita kostaldean ere, herri eta hiriguneetan olatuen eta uholdeen efektuak saihesteko». AZTIk hamabost urte daramatza aldaketa klimatikoaren eremuan lan egiten, egungo joerak aztertzen, eta itsas mailaren hazkundeari zein haren beroke-

tari dagozkien eszenatokiak garatzen. Kostaldean eta arrantzan nola eragingo duen ere aztertu du.

Chustek azaldu duenez, aldaketa klimatikoa airea berotzen ari da, eta horrek, pixkanaka, beroa darama itsasoko goiko geruzetara. Ondorioz, itsasoa berotu egiten da, eta zabalkunde termikoa gertatzen da. «Beroketa efektu horrek kasko polarrak eta glaziarrek urtzen ditu, eta ur geza itsasoraino heltzen da». Prozesu biak dira itsas-mailaren igoeraren erantzule: bai aldaketa termikoa, eta baita itsasoaren bolumenaren igoera ere. «Itsas-tenperatura handitzearen beste ondorio bat da itsasoaren gazitasuna murriztea eta ur-zutabearen estratifikazioa, eta horrek ozeanoen emankortasunari eragin diezaioke».

Bestalde, AZTIko adituak dio erregai fosilen CO₂ isurketek ere badutela eragina itsasoan, ozeanoak azidotu egiten baitira. Hau da, «pH-a gutxitu egiten da, eta horrek eragina izan dezake zenbait izaki bizidunen hazkundera; koral-algen, moluskuen edo krustazeoen kasua da».

Bizkaiko Golkoaren kostaldean ere hainbat neurketa egin dituzte, zingo ezberdinetan. Eta azaldu digu neurketa guztiek ondorio berdintsuak eman dituztela: «1980tik gaur egun arte, Kantauri

itsasoko azaleko geruzak, batez ere Bizkaiko Golkoan, 0,2 gradu berotu dira harkada bakoitzeko». Hamar urtero itsasoaren tenperatura 0,2 haztea, eta mende bukaerarako 1,5 eta 2,5 gradu bitartean haztea, balore absolutuetan gure gorputzarentzat hautemanezina dela azaldu du adituak. Horrek zera ekar dezakeela adierazi du: «Udak beroagoak izatea –hiriburuetan eragin handiagoa izanik–, itsasoko izakien banaketa-guneak ehunka kilometro lekualdatzea poloetarantz, urtaroko zikloak aldatzea eta arrainen tamaina gero eta txikiagoa izatea. Kezkagarritzat jotzen du, baita, ez jakitea ozeanoaren eragina zenbaterainokoa izango litzatekeen klima erregulatzeko orduan, ezta ekosistemek nola erantzungo luketen ere. «Golkoko oinarritzko ekoizpena kaltetu dezake baina ez dakigu nola. Litekeena da ekoizpena gutxitzea, eta hala gertatzen bada, horrek esan nahiko du arrainek elikagai gutxiago izango dutela».

Orain arte egin dituzten azterketetan ikusi dute berdelak errunaldian ipar aldera mugitzen direla, antxoaren errunaldiak hobetu direla eta hegaluze gazteek migratu egiten dutela. «Egin ditugun azterketen arabera, agian, aingira dugu interes komertziala duten espezieen artean kalteberena, egoera kritikoa baitago. Gure ikerketak dio aldaketa klimatikoa

beste mehatxu bat izan daitekeela gaur egun dituenen artean».

Itsasoko beste espezie batzuegan ere eragina du aldaketa klimatikoak; esaterako, landaredian. Ur hotzenetako flora gutxitu egin da, alga arreena, kasurako: Kantauriko kostaldean gero eta gutxiago dira, iparraldean, aldiz, populazio handiagoa dute. Kostaldean, berriz, itsas-mailak gora egitea kaltegarria da duntako landareentzat.

Itsasoan ez ezik, lehorrean ere arriskuak ekar ditzake aldaketa klimatikoak. Chustek azaldu du itsas-mailak 3,22 milimetrotu egiten duela gora urtero eta mende bukaerarako aurreikuspena dela euskal kostaldean itsas-maila 50 eta 80 zentimetrotu haztea. «Horrek uholdeak sor ditzake kostako zenbait gunetan, marea biziaren modura. Denboraleen ondorioz, kalteak sortuko lirateke portu, kai-mutur eta itsas-pasealekuetan». Ondorioz, zenbait hondartza ere gal litekeela aurreikusi du.

Hala, AZTIko adituak azaldu du aldaketa klimatikoaren gaian politikak zeharkakoa izan beharko lukeela eta esparru ezberdinetan ekin beharko litzaiokeela: «Isurketak gutxitu behar dira, baina klima aldaketari egokitzea ere garrantzitsua da, kalteak aurreikusi eta gutxitu ahal izateko». ■

Jon Maya Sein

DANTZARIA

«*Ekintza
puntualak nahi
beste dira,
baina non dago
kultur politika?*»

MIEL A. ELUSTONDO – ZALDI ERO

TESTUA ETA ARGAZKIAK

Diote dantza tradizionala duela harroin; tradizioa eta dantza garaikidea bat eginik ari dela dantzan Jon Maya Sein (Errenteria, Gipuzkoa, 1977). Herriko Ereintza dantza taldean hasi zen, sei urte zituela. Aurreskua egin zuen, zazpi txapelketa irabazi, lehiakide zituenekin batera bide berriak urratu, ikasle zituenekin bestelako proiektuak saiatu, Kukai sortu 2001ean, hainbat merezimendu, sari eta aitortza jaso... Zuzendari, dantzari eta koreografo da Kukain, eta dantza irakasle (nahiz eta eszedentzian duela bi urtez gero) Errenteriako Musika eta Dantza Kontserbatorioan. Ahal duenean, bestalde, hor da beti, Ereintzari laguntzen. Ikuskizun berriarekin dabil herririk herri Xabi Bandini eta Arkaitz Miner musikariekin, *Gauekoak* izeneko lana erakusten.

Kazetari jardun zuen garai batean, eta elkarrizketara hurreratu den orduko ekin dio galdera eske: «Bota!»...

Bota?

Bai, zu hasi galdezka eta jarraituko dut nik.

Kazetaritza ikasia zu! Ezagutzen duzu galdetzailearen lanbidea!

Bai, bai.

Zer duzu zailago, galderak egitea, ala haiek erantzutea?

Arraioa! Galdera onak egitea ez da gauza erraza! Erantzuteari dagokionez, behin eta berriz errepikatzen ditugu erantzunak, askotan galdera berdintsuak egiten dizkigute eta. Eman dezagun ikuskizun berri bat estreinatzerara goazela. Batean hemen, bestean han, diskurtsoa egituratua dugu, eduki jakin baten inguruan ari gara, eta, kasu horretan, galderai erantzutea ez da zaila. Bestalde, tamalez, gaur egungo kazetaritza hain da epe laburrekoa, ez baitugu sakontzeko aukerarik ere.

Zer momentu bizi du zure barruak?

Oraintxe, intentsitate handiko momentua. Bestondo handi eta eder batekin nator. Asteburuan [Inauteriak], *Erritu* ikuskizuna aurkeztu dugu Bartzelonako Mercat de les flors antzokian. Eta Mercat de les flors tenplutxo bat da dantza garaikidearen esparruan; bai Bartzelonan, bai espainiar estatuan —erreferentzia nagusia duzu—, eta Europan, berriz, erreferentzietako bat. Guk, berriz, hantxe aurkeztu dugu gure azken sorkuntza, hiru egunez, eta hiru saioetan ere betebeterik egon da antzokia, sarrera guztiak salduta. Izugarrizko lan ona egin dugu, eta ikusleak ere izugarri ondo bereganatu du gure eskaintza.

Leku askotan bezala...

Baina Mercat de les florsetako ikuslea punta-puntako proposamenak jasotzera ohituta dago, eta, hala ere, zutik, bibaka eta

txaloka hartu du *Erritu*. Berraz, hunkituta! Ikuskizun honek, bestalde, tokiko jendearengana hurbiltzen gaitu, lekuan lekuko abesbatza batekin egiten baitugu lan: hogeit bat emakume abesbatzarekin, hain zuzen. Horrek esan nahi du aurretik izanak garelako dena delako tokian, harremanak egin ditugula. Bartzelonako kasuan, zoragarria izan da. Palau de la Música koruarekin egin dugu lan, hogeita hamabost neska gazte kantari... Bizipen ederak bizi izan ditugu, bata bestearen atzetik.

Hargatik zure bestondoa.

Bai, eta gainera, gure lanak dakarren aje horietako bat ere izan genuen, zeren larunbateko emanaldian dantzarietako batek zuntz haustura izan baitzuen eta harekin ospitalean eman genuen larunbat gaua. Igande goiza, berriz, ordezkodantzaria prestatzen igaro genuen. Tentsio handiko uneak izan ziren, baina, azkenean, ikusleak zutik, txaloka! Eta, azkeneko eguna zenez, irteeran, abesbatzak eta dantzariok korridore bat osatu genuen, jendea erditik igarotzeko, koruak *El rossinyol* [Rossinyol, que vas a França, rossinyol / Encomana'm a la mare, rossinyol / D'un bell boscatge, rossinyol...] kantatzen zuen bitartean. Hunkigarria! Mercat de les florsen egon, eta, gainera, horrela ateratzen! *El rossinyol*! Esan zidan koruko zuzendariak ere: «Ohituta gaude jendea gu zoriontzen, askotan zoriontzen gaitu, baina, eskerrak

AGINTARIEN JARRERA

«Errenteriako alkate eta alkate ohia etorri izan dira Kukairen ikuskizunak ikustera, baina ez agintari modura, nor bere izenean baizik, sarrera ordainduta. Oso jarrera positiboa iruditzen zait. “Esan besterik ez zenuen, eskuratuko nizukeen gonbidapena!”. “Ez, ez, jaieguna dut gaur, eta gogoz eta plazerez etorri naiz”. Ondo iruditzen zait. Era berean, joera horixe bera du oraingo Kultura sailburuak ere. Oso maiz ikusten dut kultur ekitaldietan. Berdin-berdin etorriko da estreinaldiren batera, gonbidatuta, edota bestelako saio batera; bat-batean azaldu eta agurtuko zaitu. Bi kasu dira, baina pentsa zenbat herri ibiltzen ditugun, eta zenbat emanaldi!».

eman? Oso gutxitan!». Eta horixe gertatu zitzaigun, jendeak eskerrak eman zizkigula. Goizeko ordu bat eta erdietan iritsi ginen Errenteriako etxera. Gaur goizean, jaiki eta lanera, betiko moduan! Bateko kudeaketa, besteko sorkuntza... fronte guztiak zabalik!

Bartzelonan Erriturekin, Gauekoakekin Euskal Herrian...

Gauekoaken oso murgilduta egon naiz azken boladan, azkeneko sorkuntza, inplikazio zuzen-zuzena dut bertan, emanaldiak ere bata bestearen ondotik etorri dira. Tartean, berriz, *Erritu* egin dugu Bartzelonan, maiatzean, *Kirol legez / Fairplay* egin behar dugu Donostian; 2021-22an egingo dugun beste emankizun bat ere prestatzen ari gara... fronte guztiak! Kukai proiektu bat da, baina horren barruan hainbat adar ditugu.

Dantzari zaitugu, eta koreografia zuzendari, eta bulegari... Nola asmatzen duzu lan guztiok zeure baitan biltzen?

Ez ditut lan guztiok nik bakarrik egiten, baditut lankideak. Egia da dantzatzen ari

zarenean, horretan ari zarela, dantzan. Horrek prestaketa jakin bat eskatzen du, eta emanaldi eguneko errutina. Gure lana emanaldiko ordubete hori baino gehiago da. Eman dezagun Gasteizen dugula emanaldia, iluntzeko zortzietan. Bada, ordu bi eta erdietan Errenteriatik irtean ariko gara Arkaitz (Miner) eta biok. Irtsi, eta bera muntaketaz arduratuko da. Ni, arropaz. Beroketak egingo ditut, kontzentraturiko naiz... Eskerrak dantzari, dantza egiteak laguntzen dit. Bestela, makineria edo zurrunbilo horrek harrapatuko nindukeen. Bilerak, esaterako, nahi beste dira, eta, bestalde, bulegoko lana hor da beti, etorkizuneko proiektuak ere bai, entsegu gela, dantzari aktibo izatea, koreografo edo zuzendari lana... Dantzari izan ahal izateko, ordea, aurreko horiek guztiak egin behar dituzu, baina lan batean eta bestean inplikazioa neurtuta, zurrunbiloak ez zaitzan irentsi. Jakin egin behar da isolatzen, zurrunbilotik irteten eta entsegu gelara sartzen.

Eta nola isolatu, hamaika lan eta egin-kizun dituzula?

Begira, *Gauekoaken*, adibidez, zera gertatu zait: inoiz ez diot dantza egiteari utzi, baina gure azken lan sendoenetan ez naiz oholtza gainean egon, proiektuaren zuzendari jardun dut, egitura muntatzen, gauza guztiak antolatzen, ikuskizunaren bira abiarazten. Hori egin ondoren, «umea» zaintzea dagokit, bateko entsegu eta besteko zuzenketak. 42 urte ditut, eta, momentu batean, pentsatu ere egin nuen: «Beharbada, ez diat gehiago dantza egin beharrik. Beharbada, beste rol bat hartu behar diat». Baina, hurrengo batean, bestela pentsatzen dut: «Arraioa, Jon! 6 urterekin hasi hintzen dantzan, 42 urte dituk, eta dantza duk bizian jarraikortasunez egin duan gauza bakarra. Zer hinteke dantza gabe?».

Eta, erantzuna?

Beldurra ez bada ere, errespetua. «Gabezia sumatuko duk!». Eta, beste alde batetik: «Gehien maite izan duan hori egun batetik bestera uztea ere!». Dantza ez litzateke bukatuko, beste era batera jarraituko nuke, baina sentsazioa guztiz bestelakoa da: agertoki baten gainean sentitzen dena ez dago ezerekin konparatzerik. Orduantxe hasi nintzen *Gauekoak* pentsatzen. Eta, egia da, asko eman dit ikuskizun honek: sasoia berreskuratzea behar izan dut, lan errutinari eutsi behar izan diot, hala fisiko nola tekniko, koreografoen aginduetara jardun dut dantzari, keinuak zuzendu dizkirate, mugimenduak... Askok lagundu dit horiek, lan artistikoan zentratzen, besteak beste, eta gustura nago. On handia egin dio nire barruari.

«Agertoki gainean sentitzen dena ez dago ezerekin konparatzerik», esan diguzu. Zer sentitzen da, bada, hor goian?

Oso gauza berezia da, agertokian beste inon ez da hori sentitzen. Ez da urduritasuna ere... Ez naiz aditua, baina diote endorfina horiek momentu horretan beste inoiz ez direla ateratzen. Ez dakit, bada! Eman dezagun, *Gauekoaken* ema-

naldi bat, orain lan horretan ari gara eta. Luzapenak egiten, eta konturatu zara: «Ez dakit, bada, gaur gorputza ez dago bere onenean!». Egun guztiak ez dira berdinak, are gehiago, ezberdinak dira! Izan liteke kezka, izan liteke es-tresa, edo urduritasuna, motibazioa... hainbat faktore! «Adi gaur, Jon, gorpu-tzak lan ona egin dezan!». Eta da oihala jaso, agertokian oinez hasi... eta, adios!, transformatu egin da gorputza.

Onerako transformatu, esan nahi duzu?

Bai, guztiz onerako! Zenbaitetan, tera-peutikoa da emanaldia! Batean katarroa, bestean eztarriko mina... saioa egin, emanaldiak eragiten dizun bidaia egin, bestelako mundu batera!, izerdia bota, fisikoki guztiz kontzentratuta egon... eta emanaldi bukaeran, arraioa!: nekatuta, hustuta, baina primeran!, sendatuta! Zer gertatu den ez dakit. Zeure burua-ekin konektatu duzu, kideekin ere bai. Esaterako, agertokian zaudela, kideekiko konexioa ikaragarria da. Gure dantzari-ek urte mordoa daramate elkarrekin eta, hainbat emanalditan, haien arteko sinkronia markatik fuerakoa da. Haien arteko sintonia hori ezin da bizitzako beste arlo batean gertatu. Konplizitatea totala da. Harreman intimoenetan ere ez da horrelakorik gertatzen. «Goazen!» esaten diogu elkarri, eta, benetan, ba-goaz!

Kalean ere egiten duzue dantzan. Kalea antzoki da?

Antzokian jarduten dugu gehienbat eta nagusiki, baina kalean ere nahi izaten dugu, uste baitugu oso inportantea dela dantza kalean erakustea, antzokieta-ra joateko ohiturarik ez duen jendeari. Batzuetan, kalean pizten da lilura, gus-tatu zaion zerbait ikusi du ikusleak eta, beharbada, antzokira joateko arrazoi-a izango du. Gainerakoan, oso ezberdinak dira antzokia eta kalea. Antzokian babes-tuago zaude, erosoago, kamerinoa duzu, zorua, argia... Kalean, batean plaza, bestean enparantza; hemen telefonoak, han zarata, tabernetako terrazak, hau-rrak, txakurrak, autoak, motoak... eta ezin isiltasuna eskatu, espazioa publikoa baita! Aldi berean, ordea, kaleak gertu-tasuna eskaintzen du, ikusleak ikusten ditugu, haien aurpegiak, haien txaloea, haien nekea, asperdura, badoazela, bada-tozenak... feedbacka ezin zuzenagoa da. Kaleak freskotasun handia ematen du. Antzokian bestelakoa da kodea.

Zer du dantzak, nondik datorkio erakarmen handi hori?

Dantzak jendea biltzeko indarra dauka, bai, baina, kontrara, arte jardueren artean sozializazio maila txikiena du. Bitxia da: gizon-emakumea dantzari da jaiotzen denetik. Berdin dio zer dantza mota, tra-dizionala, modernoa, reggaetona edo

taberna-zuloan goizeko seietako saioa: dantzari gara, harremanetarako, liber-titzeko... denok egin dugu dantza, era batera nahiz bestera. Baina, gero, gizar-te aurreratua, omen, den horrek kendu egiten digu dantza. Adierazpide modu honen transmisioa etenda dago gure gi-zartean. Aldiz, gurea bezain gizarte «ez aurreratueta», bizi-bizirik dago.

Komatxo artean diozu «ez aurreratuak».

Afrikan, demagun. Etiopian izan ginen duela bizpahiru urte, eta bertatik bertara ikusi genuen. Emanaldia egin genuen eta, ondoren, korroan geunden, berriketan. Bertakoak, berriz, mahai baten inguruan ikusi genituen, dantza, jauzika. Sekulako poza eragin zigun. «Haiekin batera sar-tu behar diat dantzan!», esan nion neure buruari. Eta, sartu, eta hura zirrara! Ika-ragarria izan zen. Gure gizartean, berriz, dantza modu hori etenda dago guztiz. Hala ere, jendeak dantza deskubritzen duenean, lotura izugarria sortzen zaio, ez du utzi nahi izaten. Dantzak egundoko ekarpena egiten digu gizakioi, hala arlo fisikoan nola sozialean, ongizate maila handitzen digu.

Zergatik eten da, noiz, non, dantzaren transmisioa?

Hori da, esate baterako, gure gizarte us-tez moderno eta aurreratuaren kerietako bat. Hiru ume ditut, eta haiekin iku-

IKUSLEAREN HARRERA

«Askotan joaten naiz, edo ahal dudanetan, behintzat, hara eta hona, ikuskizunak ikustera. Ez naiz ikusle sobera beroa, emanaldia gustatu baldin bazait txalo joko dut, baina gutxitan altxatuko naiz aulkitik, nire inguruan ere inor ez delako altxatzen, bibaka hasten. Gurean horrela jokatzeko dugu. Bartzelonan, aldiz, ikusleak zutik, bibaka eta txaloka hartu zuten gure aktuazioa. Dena dela, gerta liteke emanaldia asko gustatu izatea, hura bukatu eta gero trago bat hartzera joan eta barruko hunkidura ondokoekin partekatzea. Publikoa oso ezberdina da leku batean eta bestean, Euskal Herrian bertan ere! Batzuk beroago dira, besteak neurtuago; batzuk isil-isilik egongo dira saio osoan zehar, eta bukaeran txalo beroa joko dizute; beste batzuek, tarteka ere txalo joko dizute. Erreakzio ezberdinak. Nork bere erritualaren arabera jokatzeko du».

si dut: haur hezkuntzan direnean, oso modu espontaneoan espresatzen dira, kantatzen dute, borobilean jarri eta kantatzen dute, marrazten dute... Lehen hezkuntzan, ematen du gauza «serioa-goak» egiten hasi behar dutela: nork bere mahaia izango du, hasteko. Non dago pertsona? Non dago kideekin dantza, kantua edo marrazkia partekatzeko espazioa? Inauteriak datozenean, berriz, moztarrotu eta dantzara atera behar ditugu. «Ez dute dantza egin nahi!», esango dizute orduan. Ez da nahi izatea, edo ez nahi izatea, gizakiak bere barrua libreaki

adierazteko hainbat bide ditu, baina itxi egiten dizkiogu. Ekintzaileen furia hori bezala. Ekintzaileak behar omen ditugu. Nola izango da inor ekintzaile, mahaia lotuta eduki badugu eskolan hasi denetik unibertsitateetik irten den arte! Ezin ekintzaile izan! Gu geu gara geure testuinguru; gauzei bidea ireki behar diegu. Jai dugu bestela. Horren barruan dago, nire ustez, beste porrot bat guztiz absolutua: transmisioaren etena, batetik, eta tipifikazio absurdo bat, bestetik.

Zein duzu tipifikazio absurdo hori? Zertaz ari zara?

Dantza, emakumezkoena. Futbola, gizonezkoena. Erizaina, emakumezkoa. Ingeniaria, gizonezkoa. Zer arraio da hau, ordea? Zertan ari gara? Zer gizarte egin nahi dugu? Hain moderno eta aurreratuak gu, duela hogeita hamabost urte baino okerrago gaude: bai dantzari dagokionean, bai kulturari dagokionean, eta, oro har, gizarteari dagokionean. Sei urte nituela hasi nintzen dantzan, Errenterian [Ereintza] dantza taldean, modurik umil eta xumeenean. Arkaitzekin [Miner] batera, adibidez. Hantxe ezagutu nituen orain nire lagunartea osatzen dutenak. Hogeita hamabost urte igaro dira, guraso gara, sei-zortzi urte dituzte gure neska-mutikoei, eta entzuna diet lagunak umeei: «Ez naiz dantzara joango; ikastolan esaten didate dantza nesken gauza dela». Eta zenbatetan, dantza talde edota abesbatza batean, hamar neska eta bi mutil! Zer arraio ari gara? Makillaje hutsa! Genero berdintasuna hitzetik eta hortzera bai, baina diskurtsoa ez dago sustraia, gizarteak ez du kontzeptua barneratu. Orain dela berrogei urte gertatzen ez zirenak gertatzen ari dira orain, teoriarik aurreratu dugun eremuetan, gainera. Zer pentsa ematen du!

Zer toki du kulturak gure gizartearen?

Hortxe dago koska, nire ustez. Askotan galdetzen didate kazetariak: «Zer leku

du dantzak gaurko kulturaren?». Eta bestelakoa da galdera: «Zer leku du kulturak gaur eguneroko bizimoduan?». Bestela, papurrak nola banatu ari gara galdetzen, edo planteatzen. Dantza, zinema, musika... kideak gara, arte jarduerak dira guztiak, eta haien arteko banaketa lausoa da, oso. Zein filmetan ez dago musikarik, dantzarik? Zein dantza ikuskizunetan ez dago irudirik, musika konposiziorik? Uste dut akats larria dela kultura kontsumoko edo aisialdiko produktu bakarrik kontsideratzea. Bai, hori ere bada, baina ez hori bakarrik. Herri guztietan behar dira azpiegiturak, osasun sistema, hezkuntza... baina kultura behar dugula? Kulturak gure bizimoduaren parte izan behar duela ez dago garbi. Askotan esaten du Cesc Gelabert koreografo katalanak: «Ez ditzagun geure buruak engainatu! Gu eta gure ikuskizunak gaur egun ez dira artelanak. Gure lehiakideak hanburgesa, Coca Cola, garagardoa, kubata... dira». Triste da, ez? Hori baino gehiago izan beharko luke kulturak, baina, herri honetan ez dago kultur politikarik.

Ez dago?

Gobernatzen gaituztenek ez dute gure herriaren kultur politikarik. Oposizioan daudenek ere ez. Haiei ere galdetuko nieke: «Kulturak zer rol jokatzeko du zuk irudikatzen duzun gizarte alternatibo horretan?». Ekintza puntualak nahi beste dira, baina ez naiz ari ekitaldi honetaz edo hartaz, auditorio honetaz edo hartaz, kultur politikaz baizik: non dago kultur politika? Ekitaldiak eta auditorioak husterik dira, gakoa da zer garen herri bezala, zer kontatu nahi dugun. Nork hitz egingo du guri buruz? Zein lengoia erabiliko du? Nola aktibatu edo egituratuko da gizartearen kultur esparrutik abiatuta? Sakon egin behar dugu gogoeta.

Errenterian, hasteko, Musika eta Dantza Kontserbatorioa duzue.

Eskola jakin bateko ikasle izan ginen. Jende jakin batek apustu serioa egin zuen

dantzaren alde, eta gu, Kukai, baina ez gu bakarrik, horren fruitu gara. Tes-tuinguru bat dago, aktibismo bat, herri mugimenduetatik eratorritako korronteatatik gatoz, geroko batean ibilbide artistiko eta profesional bihurtu badira ere. Apustua egin zen, Musika eta Dantza Kontserbatorioa abiarazi, ibilbidea garatzeko aukerak jarri zituzten, eta horra emaitzak. Baina testuingururik gabe ez dago ezer.

Esan nahi dut, Erreterian testuinguru hori sortu zutela, eta zuk zeuk euskal dantza egitetik munduko dantzetara jauzi egin duzula.

Faktore askoren batura izan da hori. 1997an, erabat euskal dantzak egiten zituen talde bateko kidea nintzen. Zazpi herrialdeetako dantzak egiten genituen, udan nazioarteko jaialdiren batera joaten ginen, aurreku txapelketetan parte hartzen nuen, eta zazpi aldiz ere irabazi nuen. Gaur egun absurdoa iruditzen zait bata bestearen kontra dantzan lehiatzea, baina garai hartan buru-belarri ibiltzen nintzen prestatzen. Txapelketetan parte hartzen genuen lau lagun hitz egiten hasi eta: «Zerbait muntatu genezake!». Oso gauza inozoa egin genuen, baina niretzat benetako eskola izan zen, eta aldaketaren bidea erakutsi zidan. Oso ikuskizun folklorikoa asmatu genuen: *Upeletan erronka*. Lau dantzari, bi bertsolari eta bi musikari ginen, eta horixe bera sekulako aldaketa zen, ordu arte ni berrogei laguneko taldean dantza egina bainintzen!

Zer ondorio izan zuen zure baitan ikuskizun hark?

Berrogeita hamar emanaldi egin genituen! Kontratatu egiten gintuzten! Ordaindu egiten ziguten! «Hemen zirkuitu bat zegok! Jendeak ordaindu egin dik gu ikusteagatik!». Garai berean, Biarritzeko koreografia zentroa ireki zuten, Thierry Malandain iritsi zen Biarritzeko balletera. Ni kazetari ari nintzen, eta askotan

joaten nintzen hura ikustera. «Posible ote da nik ikasi dudak dantzarekin horrelako ikuskizunik egitea?». Ematen zuen euskal dantza beti eremu amateur eta herrikoian ibili zela, baina, hala ere, galdera sortu zitzaidan: «Eta, zergatik ez, bada?». Saiakerak egin dira lehen ere, eta hor dira Juan Antonio Urbeltz, Filipe Oihanburu, Agirre lehendakariaren garaiko Eresoinka hura... Kazetari ari nintzen, baina baita irakasle ere, Erreterian Musika eta Dantza Kontserbatorioan. Alegia, testuingurua: hamasei urteko lau ikasle nituen, Alain Maya, Urko Mitxelena, Ibon Huarte eta Eneko Gil. Haiek hamasei urte, nik hogeita lau urte nituen! Baina, ordurako, *Upeletan erronka* eskarmentua nuen, eta lau gazteok ere gogoz ikusten nituen. Eta egin genuen ikuskizun bat. Eta beste bat gero. Mireia Gabilondo ere ezagutu nuen, Vanesa Castaño eta Nerea Vesga ere bildu zitzaizkigun, Kukai izena asmatu genuen, eta bidean abiatu ginen. Eta bidean, dudarik gabe, intuizioz, ikusten eta ikasten hasi ginen, diskurtso bat eraikitzen, proiektua egituratzen...

Dantzari profesional zara, baina erdizka kasik. Diren eta ez diren lanak egiten dituzu, esan dugunez...

Eta iruditzen zait geroan ere horrelaxe izango dela. Horrek, bestalde, garbi adierazten du zertan den gure herriko kulturaren egoera. Hala ere, Kukain bederatzi lagunek egiten dute lan egunero. Dantza eta irakaskuntza uztartzen dituzte, eta ondo iruditzen zait, oso inportantea delako maila horretako jendeak transmititu dezakeena. Dantzari profesional dira, aktiboan daude, eta, gainera, irakasle dira. Ezinbestekoa iruditzen zait horrelako irakasleak egotea. Gutxitan gertatzen da horrelakorik, sistemak nahiago baitu geldirik dagoen irakaslea, dantzari aktibo ari den irakaslea baino. Haiek problema gutxiago eragiten dituzte hauek baino. Panorama zein den ikusita, eskertuta gaude. Egoerak bestelakoa be-

KUKAI

«80ko hamarkadan Ereintza, Anjel Mari Elkano buru, gidatu zuen taldeak egindako lanaren emaitza gara. Katiuskak jantzita ere joanda nago ni txikitan dantzara! Orain, elastikoa eta ballet oinetakoekin egiten dut dantza. Bidean, konturatu naiz euskal dantza ez dela gauza itxia, harremana duela bestelako dantzekin. Baionako kontserbatorioan dantza ikasi nuen urtebetez. Donostiako akademia batean ere ikasi nuen. Batean zein bestean, begirada zabaldu nuen. Erreterian, lehen Musika Eskola zena Musika eta Dantza Kontserbatorio bihurtu zuten, eta ni irakasle izan nintzen bertan; biolina, pianoa, balleta, orkestra edota euskal dantza irakasten dutenekin batera. Horrelaxe etorri da Kukai. *Deiadarra* izeneko ikuskizun bat egin genuen Euskal Telebistan, gustatu zitzairen, eta, hurrena, beste bat eskatu ziguten. Ikuskizunak bazuen izenik, baina taldeak ez. Nork bere proposamena egin zuen, eta Alaineak asmatutako izena onartu genuen: Kukai».

harko luke. Beharbada, kudeaketan hiru lagunek jardun beharrean, zazpik jardun beharko lukete. Baina arte jardueretan ari garen guztioi gertatzen zaigula esango nuke: musika talde, antzerki konpainia, idazleak... kultur arloko esparru profesionalak ahula izaten jarraitzen du, eta ahuldadeak epe motzean lan egitea dakar, eta prekarietatea. ■

Lost in translation

XABIER ETXEBARRIA GARRO

IDAZLEA

Bero kiskalgarria egiten du hondartzan. Baina beno, horretara etorri gara Kre-tara hain zuzen, hotza eta euritsua suertatu den udaberriaren ondoren eguzkitan etzan eta Mediterraneoko epeltasunak hezurretaraino sartua zai-gun hezetasuna kendu diezagun, lizuna, onttoak edo biak batera atera aurretik.

Edozein modutan, beroa gehiago jasan ezinik, emaztea uretara joan da. Irakur-tzen ari naizen liburuarekin tematuta, sonbrilapean jarraitu dut nik –«oraintxe noa, kapitulu hau bukatzean»-. Ez dut liburuak berezko martxa hartzen duen puntu hori igaro eta oraindik atzetik bultzaka ari natzaio, edozein unetan mo-torrak burrun egin eta abaila hartuko duen esperantzan. Eleberri beltz bat da –oporretako klasikoa, nire kasuan–, idazle oso ezagun batena, aurrez pare bat liburu irakurriak ditudan ikertzaile pro-tagonista beraren seriekoa.

Honako hau ingelesez ari naiz irakurtzen eta, seguraski, horrek sortzen du liburu honi igotzea kostatzen ari zaion aldapa. Aireportuan ikusi, eta aspaldian herdoil-duxea dudan ingelesa lantzeko balioko zidalakoan erosi nuen. Orain... izorrai! Hiztegiaren hutsuneak sakonegiak ger-tatzen ari zaizkit, ordea, eta hondartza idiliko baina kasakriston galdutako ho-netan ez dago estaldurarik Google Trans-latek itzulpenarekin lagun nazan. «The butler in pinstriped suit jabbed at the doorbell», irakurri dut. Pufff!

Ingurura begiratu dut. Emaztea han urrutian igerian ikustea iruditu zait, bai-na ez nago ziur, nire ikusmena franko kamustua dago aspalditxoan eta beste hi-

ruzpalau ere badabiltza olatu artean mur-gilka. Hondar gainean, emakumezkoak dira nagusi baita ere. Toplessean bat bera ere ez –Grezian debekatuta ote dagoen komentatzen aritu gara–, baina tanga eta sasi-tanga ugari bai.

Komeni baino gehiago katigatu zait be-girada sasitza horretan. Maite ditut mai-te gure bazterrak, bainujantziak ezkuta-tzen dizkidanean...

–Aizan, bero hau ez zegon jasaterik!

Burua okertu dut, euskaraz entzuteak harrituta. Hiru neska gazte dira, hon-dartzako poltsa, alokatutako sonbrilla eta ur botila handi bana nekez karriatuz toalla zabaltzeko txoko apropos baten bila dabiltzanak.

–Hementxe bertan geratuko gaitun?

Baietz erantzun diote beste biek propo-samenari, eta euren trepetak antolatzeari ekin diote astirik galdu gabe, sonbrilla hondarretan ondo tinkatu eta zabaltzeari batez ere, itzalpean gera daitezen.

Oharkabea, euren mugimendu guztiak jarraitzen aritu naiz. Ohartu dira, ordea, begira ari natzaiera eta esku artean du-dan liburuaren azalari erreparatu diote-lako seguraski, «Hello, good morning» esanez agurtu naute. Nik, RH guztiak baino euskaltasun froga ziurragoa den moztasun integrala beste behin ere be-rretsiz, buru keinu labur eta irribarre tentel batez erantzun diet, begiak presa-ka liburuaren babespera itzuli aurretik. Belarriak, baina, ezin ditut estali.

–Eguzkitarako krema botatzen lagun-duko didan?

–Bai, bai.

–Eskerrik asko. Bizkarrean emaidan, au-rretik nik zabalduko dinat.

–Uala maja! Hau ere depilatu egin dun?

–Zer? Ipurdia? Baii!

Txistua irentsi dut. Irakurtzen ari nai-zen liburuan kontzentratzen saiatu naiz. «The butler in pinstriped suit jabbed at the doorbell», errepikatu dut nire kolko-rako mantra baten gisan. «The butler in...».

–Kar-kar-kar! Eta?

–Eta... zer?

–Mina?

«... pinstriped suit jabbed at the door-bell. The butler in pinstriped suit jabbed at the doorbell».

–Beno... Bai eta ez.

–Eta hori?

–Kanpokoa egiterakoan ez, baina ba-rruko alde...

–XABI! Bukatu al duzu ditxosozko libu-rua? Ez zatoz uretara?

Kabenzotz. Nire emaztea, bakarrik ige-ri egiteaz aspertu eta bizirik ote nagoen ziurtatzera etorri da, unerik okerrenean etorri ere. Jauzi batez alxatu eta bera-gana joan naiz korrika batean, dudarik gabe begira izango ditudan neska eus-kaldunengandik ahalik lasterrena urrun-duz. Buruz egin dut itsasora murgil. Ur azpitik atera naizenean, hurrengo urtean Eskandinabia aldera joango garela opo-rretara esan diot emazteari.

–Leku hauek beroegiak dira. ■

Ariketak 108

ADMINISTRAZIOA
EUSKARAZ

- I. Lotu lehenengo zutabeko aditzak ondoko zutabeetako sinonimo eta antonimoekin:

ADITZA

gailendu
amore eman
igarri
atundu
kamustu
bizitu
doitu
uztartu
kaltebera
tamalez

Sinonimoa

antolatu
lotu
garaitu
bizkortu
kaltegarri
ondikoz
antzman
makestu
urritu
etsi

Antonimoa

mesedegarri
askatu
eutsi
ugaritu
zorroztu
porrot egin
moteldu
huts egin
inprobisatu
zorionez

2. Beheko esaldiotan hitz hauen sinonimoak aurkitu eta ordeztu behar dituzu. Ea ondo kokatzen dituzun!

katramila peto-petoa jardule arteragoko
trepetak ezedukian erdietsi
harroin erkidea abaila bizian

- COVID-19 kasuak bata bestearen atzetik agertzen dira, eta sekulako **nahasmena** sortu da.
- Udalak astean egun bat jarri du etxeko traste zahar eta **tramankuluak** zaborretara botatzeko.
- Lehenagoko** igandean izan zen gure herriko mendi lasterketa.
- Pobrezian** bizi direnak ditut une honetan gogoan.

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Erakunde autonomiaduna
Organismo Autónomo del

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

Ariketak 108

5. Etxeak **zimendu** onak baditu, ez da jausiko.

 6. Esportatzaileen eta beste **eragile** ekonomiko batzuen erregistroan inskribaturik dauden subjektu pasiboek eredu hau erabili behar dute.

 7. Gidari guztiek ongi asko dakitenez, **erabateko** negu giroa izan genuen duela astebete.

 8. Bakoitzak gure lurzatia daukagu, baina eremu hau **komuna** da.

 9. Presakoa zen, eta **lasterka batean** prestatu dute langileentzako jarraibidea.

 10. Realak merezitako berdinketa **lortu** du Bartzelonaren aurka.

3. **Egin aditz anaforiko ustela dela esaten da. *Kalko okerrak* liburuan (72. or.), Juan Gartzia labur azaltzen du nola erabili behar dugun:**

2.2.6. Egin aditz anaforiko ustela

Ez da inolaz ere egokia egin aditza erabiltzea aurrerago aipatu den beste baten ordezkotzat. Kasu honetan, are baldarragoa da kalkoa, zeren erdaraz anaforikoa dena ez baita *hacer* aditz, hari erantsirik doan (*hacer*)-lo izenordaina baizik.

- Esan zuen berak bilduko zuela dena, baina ez du bildu/*egin.
- Edan behar baduzu, edazu/*egizu kontuz.

Zuzenak dira, jakina, beste honako hauek:

- Lan egingo zuela agindu arren, ez zuen **egin**.
- Dibortziatuko zela mehatxatu zuen arren, ez zuen **halakorik** egin.
- Errusiara joango zela esan, eta **hala/horixe** egin zuen.

Behin azalpena irakurrita, azter itzazu honako esaldi hauek, eta zuzendu gaizki daudenak.

1. Ikasiko duela esan du, baina ez du egin.

2. Bukatu behar badu, egin dezala behingoan.

3. Arazoa konponduko dutela agindu dute, baina ez dute egin.

4. Nahi duzunean egin dezakezu, baina egin.

5. Bere buruaz beste egingo zuela esan zuen, eta hala egin zuen.

6. Logela txukunduko duela agindu die gurasoei, baina ez du egin.

7. Osakidetzak esan zuen euskal osasun-zerbitzuan eskuragarri dauden eta lan egin nahi duten erizaintzako langile guztiak kontratatuko zituela, baina ez du egin.

8. Alkateak esan zuen gaizkileen kontra deklaratuko zuela, baina ez du halakorik egin.

9. Haserretu behar baduzu, egizu min eman dizutenekin bakarrik.

10. Entrenatzaileak lker konbokatzen badu, partida jokatzeko egin dezala.

I. Lotu lehenengo zutabeko aditzak ondoko zutabeetako sinonimo eta antonimoekin:

ADITZA	SINONIMOA	ANTONIMOA
gailendu	garaitu	porrot egin
amore eman	etsi	eutsi
igarri	antzeman	huts egin
atundu	antolatu	inprobisatu
kamustu	makestu	zorroztu
bizitu	bizkortu	moteldu
doitu	urritu	ugaritu
uztartu	lotu	askatu
kaltebera	kaltegarri	mesedegarri
tamalez	ondikoz	zorionez

2. Beheko esaldiotan hitz hauen sinonimoak aurkitu eta ordeztu behar dituzu. Ea ondo kokatzen dituzun!

- COVID-19 kasuak bata bestearen atzetik agertzen dira, eta sekulako **katramila** sortu da.
- Udalak astean egun bat jarri du etxeko traste zahar eta **trepetak** zaborretara botatzeko.
- Arteragoko** igandean izan zen gure herriko mendi lasterketa.
- Ezedukian** bizi direnak ditut une honetan gogoan.
- Etxeak **harroin** onak baditu, ez da jausiko.
- Esportatzaileen eta beste **jardule** ekonomiko batzuen erregistroan inskribaturik dauden subjektu pasiboek eredu hau erabili behar dute.
- Gidari guztiek ongi asko dakitenez, negu giro **peto-petoa** izan genuen duela astebate.
- Bakoitzak gure lurzatia daukagu, baina eremu hau **erkidea** da.
- Presakoa zen, eta **abaila bizian** prestatu dute langileentzako jarraibidea.
- Realak merezitako berdinketa **erdietsi** du Bartzelonaren aurka.

3. Egin aditz anaforiko ustela dela esaten da. *Kalko okerrak* liburuan (72. or.), Juan Gartzia labur azaltzen du nola erabili behar dugun:

- Ikasiko duela esan du, baina ez du **ikasi**.
- Bukatu behar badu, **buka** dezala behingoan.
- Arazoa konponduko dutela agindu dute, baina ez dute **konpondu**.
- Nahi duzunean **egin** dezakezu, baina **egin**. ONDO
- Bere buruaz beste egingo zuela esan zuen, eta **hala** egin zuen. ONDO
- Logela txukunduko duela agindu die gurasoei, baina ez du **txukundu**.
- Osakidetza esan zuen euskal osasun-zerbitzuan eskuragarri dauden eta lan egin nahi duten erizaintzako langile guztiak kontratatuko zituela, baina ez ditu kontratatu.
- Alkateak esan zuen gaizkileen kontra deklaratu zuela, baina ez du **halakorik** egin. ONDO
- Haserretu behar baduzu, **haserretu** min eman dizutenekin bakarrik.
- Entrenatzaileak Iker konbokatzen badu, partida jokatzeko **konboka** dezala.

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Arau-izenburuen katramilak askatzen (eta II): Artikuluak aipagai

GILEN MEJUTO

ITZULTZAILEA

Aurrekoan, arau-izenburuen osagai nagusiak ikusi genituen, eta haien antolaketara hau lehenetsi:

(data) + burua + (data) + zertarakoa

Halaber, esan genuen ezen, zertarakoa luzea denean, *zein* erlatiboak soilik berma ditzakeela kohesioa, ulergarritasuna eta, testu barruan, zeinahi kasu-marka eta postposizio erabiltzeko aukera¹:

Maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuan xedatutakoari jarraikiz, **zeinaz onesten baitira** Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioaren eta haren erakunde autonomoen zerbitzuko langileen arloko neurri batzuk, txosten juridiko hau egiten du Lehendakariak, Funtzio Publikoko, Barneko eta Justiziako Departamentuko Aholkularitza Juridikoak.

Demagun orain arau horren artikulua bat aipatzen dela testuan:

Maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuaren **2. artikuluan** xedatutakoari jarraikiz, zeinaz onesten baitira Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioaren eta haren erakunde autonomoen zerbitzuko langileen arloko neurri batzuk, (...).

Zein da esaldi horretako erlatiboaren aurrekaria? Teorian, *zein* izenordainaren ezkerretara dagoen edozein izen-sintagma. Praktikan, erlatiboarekin errazago lotzen dugu izenordainetik gertuen dagoen izen-sintagma (adibidean, «2. ar-

¹ Horrez gain, okertzat jo genuen *-ena* perpaus aposatua zertarakoetan erabiltzea. Egiari zor, zertarakoek bai onartzen dute perpaus mota horren interpretazio bat, *ekuazional* izendatu izan dena (Garzia: 82), zeina semantikoki desberdina baita jatorrizko erdal erlatibo ez-murritzgarritik (*por el que, el cual...*). Zuzentasuna gorabehera, horrelako aposizioek konpontzen zailak diren arazoak sortzen dituzte, lehengoan azaldu genuenez; beraz, ez zaizkigu egokiak iruditzen zertarako luzeetarako.

tikuluak»). Kontua da, ordea, zertarakoak buruari egin behar diola erreferentzia, eta ez haren artikulua bati. Horrenbestez, nola eragotzi azken hori jo dadila aurrekaritzat? Galdera horri erantzuteko, euskal idazle zaharrek utzi dizkiguten zenbait baliabide sintaktiko ikusiko ditugu, eta modu esperimentalean erabiliko goiko testuan.

1) AURREKARIA ERREPIKATZEA

Alegia, aurrekaria mugagabearen errepikatzea perpaus erlatiboan (zertarakoan), *zein* izenordainaren eskuinean. Hona adibide klasiko batzuk (gaurko euskara batura moldatuta):

Galtzen du erdietsi zituen bertuteen mantentzeko indarra eta bidea ere *etsaiaren* tentazioei kontra egiteko, **zein** *etsaik* orduan egiten baitu bere ahal guzia ur nahasian, dioten bezala, arrantatzeko. (Silvain Pouvreau, *Philotea*, 1664)

Jesukristoren bihotz garbiaren *debozioaren* gainean, **zein** *debozio* baita aberastua benedikzioerik abundantenez. (*Jesusen Bihotz Sakratuaren alderako debozionearen Exerçio izpiritualac*, 1831)

[Eta Jakob zen aita] Josef *Mariaren* senarrarena, **zoin** *Mariaganik* sortu izan baita Jesus, Kristo deitzen dena. (*Jesus-Christo gure Jaunaren Testament Berria*, 1928)

Gure testuari aplikatuta:

Maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuaren 2. artikuluan xedatutakoari jarraikiz, **zein** (*Foru Lege*) Dekretuz onesten baitira Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioaren eta haren erakunde autonomoen zerbitzuko langileen arloko neurri batzuk, (...).

2) ORDENA ITZULIKATZEA

Hau da, sintagmaz sintagma erreproduzitzea erdarazko ordena:

de conformidad con	lo dispuesto	en el artículo 2	del Decreto-Ley Foral 2/2019, de 15 de mayo,	por el que se aprueban...
conformément	aux dispositions	de l'article 2	du décret-loi régional n° 2/2019 du 15 mai	approuvant...
in accordance with	the provisions	of Article 2	of Regional Decree-Law No 2/2019 of 15 May	approving...
-i jarraikiz	xedatutakoa	2. artikuluan	maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuak,	zeinaz onesten baitira...

Taulan ikusten denez, hurrenkera hori lortzeko, perpausaren hasierara eraman behar dira, alderantzizkatuta, azken hiru elementu hauek: *2. artikuluan* + *xedatutakoa* + *-i jarraikiz* (edo honen baliokideren bat). Ikus dezagun nola.

a) Artikulu-zenbakia eta *xedatutakoa*

Perpau erlatibo mota bi hauen bidez mugitu daitezke horiek ezkerre:

- Aurrekaririk gabeko galde-izenordaina duten erlatiboak

Hala deritze Euskaltzaindiak (EGLU-V: 257) honelako perpausai:

Emanen diela **zer baitute merezi**. (Bernart Etxepare, *Linguae Vasconum Primitiae*, 1545)

O, gure dohakabeak, ez baitugu sinetsi **zer baitzuen** hainbat prestu eta sainduk **onetsi!** (Joanes Etxeberri, *Manual devotio-nezcoa*, 1627)

Zer dio sutondokoak? **Zer baitio** sutaitzinekoak. (Arnaut Oihenart, *Les Proverbes basques*, 1657)

Horren arabera:

[-i jarraikiz] zer baitu xedatzen 2. artikuluan maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuak, zeinaz...

- Ardatz agerikorik gabeko perpau erlatibo generikoak

Kontsidera dezagun *Peru Abarkako* adibide hau:

Zuk esan behar ez zenuen, ondo hazia bazeunde, esan didazuna aurkez aurke edo neure musu garbietan: gezurra diodala, asto handi bat naizela. (Juan Antonio Mogel, *Peru Abarca*, 1802)

Horrelako perpausetan, zeinetan erlatiboak hartzen baitu *-(e)na* forma artikuluduna, «barneko osagaiak aditzaren eta artikularen eskuinean ager daitezke, hauen segidan» (EGLUV: 209). Hartara, honelako ordenek zilegi dirudite:

[-i jarraikiz] maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuak **xedatzen duena** 2. artikuluan

[-i jarraikiz] 2. artikuluan **xedatzen duena** maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuak, zeinaz...

[-i jarraikiz] **xedatzen duena** 2. artikuluan maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuak, zeinaz...

b) *-i jarraikiz*

Egitura postpositiboak ezin dira perpau-saren hasieran jarri, ez *-i jarraikiz*, ez administrazio-hizkeran ohikoak diren beste batzuk, hala nola *-ren arabera* eta *-rekin bat (etorrita)*. Itzulikapena burutzeko behar dugun formulak, beraz, aukeran izan behar du hasieran joatea eta osagarria absolutiboan hartzea.

Bada, halakoxeak ditugu adibide erreale huetan erabili diren *helburu izanik* eta *xede duelarik*:

Duela urte eta erdi antolatzen hasi zirenetik, preso ohiek galtzak bete lan izan dituzte, **helburu izanik** karteletako kideen etxeratzea lortzea. Lan horietan dabil Garmendia.

Plan horrek zerbitzua definitzen du Iruñeko Udaleko kanal anitzeko zerbitzu gisara, **xede duelarik** herritarrei erraztea udalerriarekin duten eguneroko harremana, kudeaketak zentralizatuta eta gertuko komunikazioaren bitartez.

Ildo berekoak dira *kontuan izanik* eta *aintzat harturik*. Horiek eredutzat hartuta, hain zuzen, esapide hauek proposatu zituen Jesus Maria Agirre Berezibar Legebiltzarreko erredaktore ohiak (Agirre Berezibar, 2012):

asmoa izanik	= «con la intención de»
helburua izanik	= «con el fin de»
baldintza delarik	= «bajo la condición de»
arrazoia delarik	= «con el argumento de que»
aitzakiatzat hartuz	= «bajo el pretexto de que»

Eta bide bertsutik era litezke gure kasuan behar ditugunak. Esate baterako: *arau (gisa) harturik, jarraibide harturik, oinarri harturik...*

Hona, beraz, testua nola molda genezakeen aipatutako erlatiboazko bi molde bereziak erabilita:

Jarraibide harturik **zer baitu xedatzen**² 2. artikuluan maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuak, zeinaz onesten baitira Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioaren eta haren erakunde autonomoen zerbitzuko langileen arloko neurri batzuk, (...).

Jarraibide harturik (**xedatzen duena**) 2. artikuluan (**xedatzen duena**) maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuak, zeinaz onesten baitira Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioaren eta haren erakunde autonomoen zerbitzuko langileen arloko neurri batzuk, (...).

AIPAMENAK

AGIRRE BEREZIBAR, Jesus Maria (2012). "Hizkera juridiko-administratiboan esamolde prepositibo berriak hedatu beharra". 31 *eskutik* bloga. EIZIE. <http://31eskutik.eizie.eus/2012/10/26/hizkera-juridiko-administratiboan-esamolde-prepositibo-berriak-hedatu-beharra/> (kontsulta: 2020-02-26)

EGLU-V (1999). *Euskal Gramatika Lehen Urratsak V (Mendeko Perpausak-1)*. Bilbo: Euskaltzaindia.

GARZIA GARMENDIA, Juan (2014). *Esaldiaren antolaera*. Bilbo: EHU.

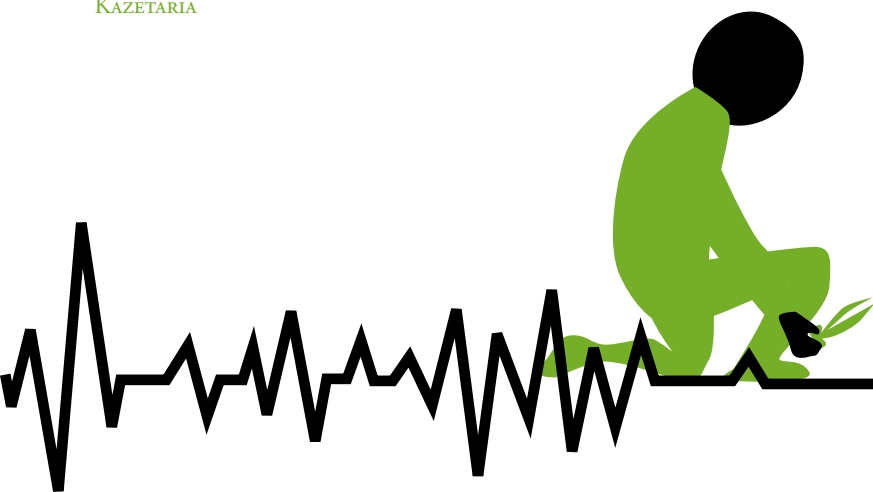
² Hegoaldekoon begi-belarrietan samurragoa da, inondik ere, *zer xedatzen baitu* hurrenkera. Bestalde, *-n* men-deragailua erabiliz gero, zehar-galdera bat genuke, zeina erabilgarria izan baitaiteke zenbait testuingurutan:

Ikusirik zer xedatzen duen 2. artikuluan maiatzaren 15eko 2/2019 Foru Lege Dekretuak, zeinaz...

Bizi ala hil erabakitzea eskubidea al da?

OIHANA CABELLO

KAZETARIA

PSOE eta Unidas Podemosen koalizio gobernua Espainiako Gobernura eramandu eutanasia arautzeko lege proposamena. Alderdi politiko gehienek duintasunez hiltzeko eskubidearen defentsa egiten duen araudiaren aldeko botoa eman zuten. PP, Vox, Na+ eta Foro Asturias izan ziren kontra bozkatu zuten bakarrak.

Egindako inkestaren arabera, gizartearen gehiengoa eutanasia legez arautzearen aldekoa da. Medikuen artean ere zabaldu da gaia. Bizkaiko Medikuen Elkargoak 2018ko azaroan egin zuen inkesta bazkideen artean, eta 1.033 medikuk parte hartu zuten. Horietatik %82 praktika hori legez arautzearen aldekoa da. Era berean, mediku horiek kontzientzia eragozpenari heltzeko aukeraren aldekoak dira, nahiz era gehienek dioten ez luke-tela erabiliko.

Bizkaiko medikuen artean inkesta zabaldu ostean, Espainiar estatuan eta Katalunian ere galdeketa egin dute zenbait elkargok: Tarragonakoak, Las Palmasekoak (Kanariak) eta Madrilgoak, kasurako. Inkesta guztiek antzerako emaitzak eman dituztela azaldu dute Bizkaiko Medikuen Elkargokoek.

Legeari eta eutanasiari buruzko iritziak, baina, aldekoak eta kontrakoak dira. Eutanasia legez arautzeko eta zigorgabetzeko eskatu dute, besteak beste, Heriotza Dui-naren Aldeko elkartekoek (gaztelaniaz, asociación Derecho a Morir Dignamente). Entzutetsua izan da alzheimerrak jota hil zen Maribel Tellaetxe portugaletar-raren kasua; haren familiak ere gogor borrokatu du ama eta emaztearen borondate eta eskubideen alde.

Beste batzuek, ordea, osatu ezin daite-keen gaixoa azken uneraino zaindu behar dela defenditzen dute. Eliza katolikoa da horren defendatzaileetako bat, eta pentsamendu berekoa da Jacinto Batiz Santurtziko San Juan de Dios ospitaleko medikua: zaintza aringarrietan espeziali-zatuta dago, eta 25 urte baino gehiagoko ibilbide profesionala dauka.

DAVID LORENTE TELLAETXE

(Maribel Tellaetxeren semea eta SOS Amatu elkarteko kidea)

TXEMA LORENTE

(Maribel Tellaetxeren alarguna eta SOS Amatu elkarteko kidea)

«Ezer gogorragorik ez dago maite duzun norbait sufritzen ikustea baino»

1. Uste duzue eutanasiak legekoa izan beharko lukeela?
Bai, noski.

2. Zein ondorio dakar eutanasia legeztatzeak? Eta ez legeztatzeak?

Eutanasia legeztatzeak guztiok nahi dugun moduan hiltzeko eskubidea izatea dakar; eta ez legeztatzeak, ordea, egungo egoera ikusita, gizartearen zati baten usteak besteei inposatzea.

3. Ados zaudete Espainiako Kongresuan bozkatu duten legearekin?

Guk aldeko botoa emango genuke, baina labur geratzen dela iruditzen zaigu. Kasuistika hutsa da eutanasia eta lagundutako suizidioa ez zigortzea; hau da, legeak dio zein kasutan praktikatu daitekeen eutanasia, baina hori gaixoak erabaki beharko luke. Nor gara gu inori esateko ezin duela hil, gure amaren borondatea bete dadin hainbeste borrokatu ondoren?

Gure ustez, denok amore eman behar dugu politikan aurrera egiteko, bai alderdi politikoei, bai eragile sozialei. Ezinezkoa da denon gustuko lege bat aurrera ateratzea; dena geldituko da, hori bilatuz gero.

4. Ze onura ekar ditzake lege horrek? Eta zein eragozpen?

Onura gisa aipatu behar da lege horrek bere baitan biltzen dituela eutanasia eskatzeko arrazoi nagusienak; beraz, legearekin eskatzaile gehienak babestuta leudeke. Eragozpenei dagokienaz, hona garrantzitsuenak: pertsona batek hil nahi badu, eta hiltzeko adierazten duen arrazoiak legean jasota ez badago, pertsona horrek fundamentalismoaren biktimatik izaten jarraituko du: gogoz kontra, bizirik jarraitzea derrigorputa egongo da; eta bere buruaz beste egitea erabakitzen badu, bakarrik egin beharko du, maite dituenen ondoan egin beharrean.

5. Zein helburu du lege horrek?

Orain arte baztertu den eskubide bat bermatzea. Elkarbizitza erregulatzen sortzen ditugu arauak. Ez da bidezkoa legegeleek beren sinesmenak inposatzea, hori haien funtzioetatik haratago doa.

Beraz, estatu baten menpeko erakunderen batek bere sinesmenak inposatuko balitu, esan genezake estatu hori zuzenbidezko estatua izan beharrean estatu fundamentalista dela. Zuzenbide estatuek, zuzenbidekoak diren heinean, artikuluren bat jaso beharko zuketzen Konstituzioan eskubide indibidualen aurka egiten duten legeei aurre egiteko, betiere eskubide horiek gauzatzen hiru garrenen eskubideak urratzen ez badira, eta ez da hori eutanasiaren kasua. Egia absolutua duelakoan, bere baldintzak besteen gainetik jartzeko boterea duela uste duen horren jokabideak samina eragin besterik ez du egin. Hainbat pertsonaren eragin dute samin hori, milaka gizakirengan, mundu zabalean, historian zehar. Gerra pizteko arrazoiak ere izan da.

6. Eutanasia arazo barik burutzeko eta eraginkorra izateko bermeak eskaintzen ditu legeak?

Gure ustez, legeak hainbat berme badi-tu. Tramitean dago oraindik, beraz, pentsa dezakegu bigarren bozketarako aurkeztuko duten legea hobe izango dela. Ikusten dugunez, koalizioa egin duten alderdiak prest daude proposamenak eta kritikak hartzeko. Otsailaren 20an, esaterako, Osasun arloko idazkaria den Luisa Carcedorekin batu ginen SOS Amatu elkarteko Angel Hernandez, Asun Gomez eta Marcos Ariel Hourmann, eta Heriotza Duinaren Aldeko elkarteak. Ostean, Pascall Maragall fundazioak antolatutako kongresu batean parte hartu genuen. Han batu ginen alzheimerrekin duten gaixoak biltzen dituzten elkarteak, gaixoak eta haien senideak, mediku eta erizainen elkargoak, legearen alde dauden alderdie-tako hainbat diputatu eta gu geu. Nabarmendu behar da lanerako erakutsi zuten gogoak; izan ere, ekarpen handia egin zioten legearen tramitazioari.

7. Zuen kasuan, legea berandu helduko litzateke. Zelan bizi izan zenuten ama/emaztearen kasua? Fisikoki eta emozio-nalki, nola bizi izan zenuten?

Familia batentzat ezer gogorragorik ez dago maite duzun norbait sufritzen ikus-tea baino; are gehiago, sufrimendu hori estatuak inposatutakoa denean. Zoriak alzheimerra izatera kondenatu zuen ama, baina estatu fundamentalistaren kon-denak hilzorian egotera eraman zuen. Orain itxaropentsu gaude, zuzenbide estatu baterantz doan aldaketa honekin espero dugulako aurrerapauso bat eman-go dela hilabete batzuk barru. Gure bo-rrokaren lehenengo sei hilabeteak zein gogorrak izan ziren kontuan hartuz gero, atzera begiratu eta harritu egiten gara, egoera ahulenetatik indarra ateratzeko gai izan ginelako behin eta berriro. Hori ez zen posible izango jaso ditugun babes, elkartasun eta esker oneko mezuengatik izan ez balitz. Hauenak bereziki: legea-ren eskatzaileak, Change.org plataforma, elkarteak zein gurekin bat egin duten gaixo eta senideak (Ramon Sampeder eta Ramona; Angel Hernandez eta Maria Jose Carrasco; Asun Gomez eta Luis De Marcos; Juanjo eta Ana; Esti eta Larraitz, Pepe, Antoni, Fernando Cuesta, eta abar). Medikuei ere eskerrak eman nahi dizkiegu: Marcos Ariel Hourmann, Luis

Montes eta Victor Landari, besteak bes-te. Era berean, aipatu behar ditugu zer-bitzuak doan eskaini zizkiguten enpresa eta profesionalak, sinadurak lehenengoz aurkeztu genituenean ondoan izan geni-tuen 14 alderdi politikoak, eta, azkenik, komunikabideak, gaia errespetuz tratatu eta zabaltzeagatik. Bukatzeko, nola ez, Portugaletako herriari ere eskerrak eman behar dizkiogu, bai herritar, bai poli-tikoei, gure borroka bertan hasi baitzen indarra hartzen.

Denboran atzera egingo bagenu, gauza bera egingo genuke. Borroka gogorra da, baina terapeutikoa ere bada. Duin egiten zaitu, atsegina da emaitzak jasotzea eta kontzientzia lasai uzteko balio du. Gaine-ra, beharrezkoa da. Gizarteak politika egi-teari uzten dion egunean galduta gaude.

8. Gaixoaren ikuspuntutik, zein arrazoien ematen zituen Maribel Tellaetxek eutanasia defendatzeko?

Guk ematen ditugun berberak. Bere burua tolerantzat duen edonork ulertuko luke nola ulertzen ditugun guk bi-zitza eta heriotza, desberdin pentsatzen dutenei guk haiei diegun errespetu bera

izateko eskatzen baitiegu. Horregatik, legeak eskubide gisa jasotzen du eutana-sia, ez derrigortasun gisa. Hala, pazien-teak eskaera zehatz eta errepikatua egiten duen kasuetan bakarrik aplikatzen da.

9. Uste duzu batzorde bat sortu beharko litzatekeela kontzientzia eragozpenari heldu diotenak kontrolatzeko?

Ez dugu horretarako beharizanik ikus-ten. Kontzientzia-eragozpenari heldu gura dionak arazo gabe jardun ahal izan-go du bere printzipio etikoen kontra egin gabe. Legeak horrela du jasota, eta gu guztiz ados gaude horrekin. Izan ere, ho-rrek ez ditu zalantzan jartzen gure gaixoen eskubideak, gizartean gertatzen den be-zala, non mediku gehienak ere, %80tik gora, legearen alde dauden.

10. Osasun zerbitzu publikoak eutanasia eskubidea bermatu beharko luke?

Noski. Medikuntza gaixoa artatzeko era-bili behar da, eta zer hobe horretarako bere borondatea errespetatzea eta bere bo-rondatea gauzatzea baino? Hala ere, ba-dira beste ezeren gainera bizitza babestu behar dela uste duten medikuak ere, eta horiek ere gure errespetua merezi dute. ●

BIZKAIKO MEDIKUEN ELKARGOA

«Osasun zerbitzu publikoak eskaini beharko luke eutanasia, gaixoenganako arreta bezala»

1. Uste duzue eutanasiak legezkota izan beharko lukeela?

Bizkaiko Medikuen Elkargoak 2018ko azaroan argitaratu zituen kolegiatu guztiei egindako inkestaren emaitzak: hain zuzen ere, medikuen %86,39k uste zuen eutanasia legez arautu beharko li-tzatekeela.

2. Zein ondorio dakar eutanasia legeztatzeak? Eta ez legeztatzeak?

Ondorioak agerikoak dira, herritarrei egindako hainbat inkestek erakutsi duten legez. 2019an Metroscopiak eta 2018an Ipsos-ek egindakoen arabera, popula-zioaren gehiengoa eutanasia legeztatzea-ren alde dago. Espainiako gizartearen %85 baino gehiago legez arautzearen

alde dago. Gizartean eutanasiaren ingu-ruko eztabaida presente dago.

Legez arautuz gero, eta legearen garape-na zuzena bada, herritarrei eskubide bat egikaritzeko aukera emango zaie; hau da, nork bere bizitzaren gaineko erabakiak hartu ahal izango ditu azken unera arte. Legeztatu ezean, berriz, ez zaio jaramo-nik egingo gizartea eskatzen ari denari.

3. Ados zaudete Espainiako Kongresuan bozkatu duten legearekin?

Bermea ematen duen lege proposamena da, eutanasia eta medikuek lagundutako suizidioa kasu oso konkretuetan onar-tzen ditu. Ikusi behar da nola garatzen den baina, lehen kolpe batean, Bizkaiko Medikuen Elkargoaren ustetan, legea

zuzena eta egokia da. Medikuen kasuan, eskatuko genuke bi gauza bermatzeko: eutanasia eta medikuek lagundutako suizidioa praktikatzeko prest dauden profesionalek legearen aldetik erabateko babesean egingo dutela bermatzea, eta egiteko prest ez dauden horiek kontzientzia-eragozpenean anparatu ahal izatea.

4. Ze onura ekar ditzake lege horrek? Eta zein eragozpen?

Onuragarria da pertsona bati bere bizitzari buruzko erabakiak hartzeko eskubidea bermatzea, eta legeak ezarritako baldintzak betez gero, pertsona bera izatea hiltzeko momentua aukeratu duena. Bestalde, ez diogu eragozpenik ikusten.

5. Zein helburu du lege horrek?

Beharrezkoa den marko legala sortzea, bizitzaren amaiera duina izatea errazteko, bai gaixotasun larri, kroniko edo sendaezina duen pertsonari, bai min fisiko edo psikologiko jasanezina pairatzen duenari, betiere medikuen kontrolpean.

6. Eutanasia arazo barik burutzeko eta eraginkorra izateko bermeak eskaintzen ditu legeak?

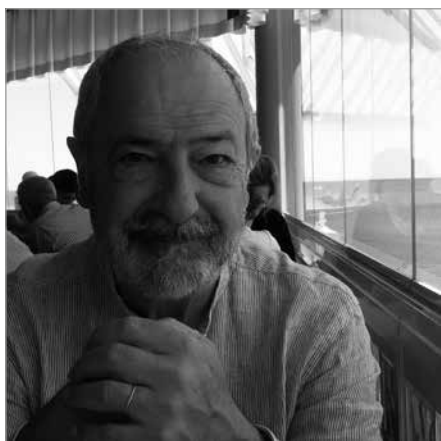
Eskaini beharko lituzke, bai. Berme juridikoa ezinbestekoa da eutanasia gauzatu duen medikuarentzat zein kontzientzia-eragozpenari helduko dionarentzat. Eutanasia eskatzen duten gaixoen ere berme bat behar dute. Prozedura zorrotz bete behar da hasieratik amaiera arte.

7. Uste duzu batzorde bat sortu beharko litzatekeela kontzientzia-eragozpenari heltzen diotenak kontrolatzeko?

Horrek ez du inolako zentzurik. Nahikoa litzateke Administrazioak kontzientzia-objektzioaren erregistro bat sortzea (eta ez komenigarritasunarena), lege-proposamenak 16. artikuluan jasotzen duen bezala. Euskal Autonomia Erkidegoaren, gure ustez, erantzukizun hori Eusko Jaurlaritzako Osasun Sailari dagokio.

8. Osasun zerbitzu publikoak eutanasia eskubidea bermatu beharko luke?

Dudarik gabe. Osasun zerbitzu publikoak pertsonen eskaini beharko lieke modu duinean hiltzea, pazientei arreta emateko beste zerbitzu bat bezala. ●

JULEN GOÑI

Heriotza Duinaren
Aldeko elkarteko batzordekidea

«Lege hau bermatzaileegia dela uste dugu, Belgika edo Herbeheretan daudenekin alderatuta»

3. Ados zaude Espainiako Kongresuan bozkatu duten legearekin? Zure ustez, zein dira legeak planteatzen dituen alde positibo eta negatiboak?

Ados gaude, baina ez gaitu asetzen. Alde positiboan artean aipatuko genuke zenbait kasutan sufrimendua ekidin lezakeela, baldin eta gaixoen edo haren ordezkioak horrela hiltzea nahiko balu. Negatiboan artean, esan behar da lege horretatik kanpo kasu asko geratzen direla, adibidez, gaixotasun mentalak dituzten pertsonenak.

4. Ze onura ekar ditzake lege horrek? Eta zein eragozpen?

Uste dugu aldez aurretik batzorde bat sortu behar izateak berekin ekar dezakeela gaixoen borondatea ez errespetatzea. Legeak erkidegoen esku uzten du batzor-

de horiek eratzeko eskumena, eta horrek erkidego horietan gobernatzen duten alderdi politikoaren ideologiari men egitea ekar dezake. Hau da, zailagoa izango da egoera berdinetan dauden gaixoen eskakizunak errespetatzea autonomia erkidego batzuetan beste batzuetan baino.

5. Zein helburu du lege horrek? Uste duzu berme guztiak eskaintzen dituela?

Herritarren %85ak eskatzen duenari erantzutea da legearen helburua. Ez dago berme guztiak eskaintzen dituen legerik. Gizakiok egiten dugun oro inperfektua da, baina lege hau bermatzaileegia delakoan gaude, Belgika edo Herbeheretan dauden legeekin alderatuta.

6. Zer deritzozu batzorde bat eratzeari kontzientzia-eragozpenari eutsi nahi dioten profesionalak kontrolatzeko?

Oso ongi, abortoaren legearekin gertatu zena ez errepikatzen. Hau da, ez dezaten kontzientzia-eragozpena argumentatu, gero zentro pribatuaren praktika hori burutzeko.

7. Eta eutanasia osasun zerbitzuen birtatez eskaintzeari?

Osasun arloko langileak dira egokienak eutansiaren eskakizunei behar bezala erantzuteko. ●

JACINTO BATIZ

Santurtzik San Juan de Dios ospitaleko medikua

«Gaixoak zaindu behar ditugu, ez 'eliminatu'»

1. Uste duzu eutanasiak legezkoa izan beharko lukeela?

Gaixo terminal edo kronikoa duen pertsonaren berariazko heriotza da eutanasia, gaixoak hala eskatuta eta testuinguru mediku batean. Nire ustez, pertsona baten heriotza nahita probokatzea ez litzateke legezkoa izan beharko, hori eskatzen duena gaixoa bera bada ere.

2. Zein ondorio dakar eutanasia legeztatzeak? Eta ez legeztatzeak?

Ondorioetako batzuk hauek izan daitezke: a) zainketa aringarrietan eta gizarte baliabideetan aurrera egitea oztopatzea, eta mina arindu beharrean, gaixoaren heriotza proposatzea aukera bakarra balitz bezala; b) hurkoaren minarekiko indiferentzia sortzea, eta, ondorioz, elbarri edo fase terminalean dauden gaixoak alde batera uztea. Aukera bakarra emango zaie, heriotza eskatzearena; c) gaixoen mesfidantza areagotzea medikuekiko, ez baitute jakingo bizirik irauten lagundu ala heriotza aurreratuko dieten; d) presioa sortzea gizartean, eta erru sentimendua adineko, ezindu eta gaixo kronikoetan; e) medikuntzaren xedea bera aldatzea, hala nola profesioaren berezko oinarri deontologikoak.

Aldiz, legeztatuko ez balitz, dudarik ez dago politikariak derrigortuta leudekeela gaixoei hil aurretik arreta egokia emate

tera, eta zainketa aringarriak eta behar bezalako osasun baliabideak eskainiko lirateke, pertsonen sufrimendua arindu asmoz. Horrez gain, dependentziaren laguntzak bermatzera ere derrigortuta leudeke, legez araututa dagoen kontua izan arren, ez baita bere osotasunean betetzen. Gaixoak zaindu behar ditugu, ez «eliminatu».

3. Ados zaude Espainiako Kongresuan bozkatu duten legearekin?

Medikua naizen aldetik, pazienteen bizitza zaintzeko ikasketak hartu ditut, prebenitzeko, sendatzeko eta sufrimendua arintzeko. Hori dela eta, ezin naiz ados egon paziente bat hiltzen laguntzea onartzen duen lege batekin. Berdin dio prozedura zein den: bere heriotza sortuko duen substantzia zuzenean ematea edo substantzia hori preskribitu ostean pazienteak etxean zein osasun zentro batean hartzea.

4. Ze onura ekar ditzake lege horrek? Eta zein eragozpen?

Ez dut uste onurarik ekar dezakeenik. Epe luzera, eutanasia praktikatzek zaildu egingo du medikuntzaren ikerketa, interesa galduko baita bai gaixotasun kroniko eta degeneratiboen ikerketan, bai gaixoen bizi-kalitatean.

5. Zein helburu du lege horrek?

Legearen beraren zioetan azaltzen dena: «...Gaur egungo gizartearen eskariari erantzun juridikoa, sistematikoa, orekatua eta bermeduna ematearena». Pazienteen eskariak izan beharko luke garrantzia, ez eutanasiak berak. Sufrimenduaren aurrean gaixoak behar bezala artatu behar dira, eta profesionalen zaintzak izan etxean zein ospitalean, kontuan hartu gabe gaixoa non bizi den edo zein baliabide dituen. Hori da gizartearen benetako eskaria, baina ez dute irtenbiderik eskaintzen, eta eutanasia eskatzera behartuta sentitzen dira. Badirudi gure agintarientzat erosoagoa dela hiltzeko aukera eskaintzea, bizitzaren azken etapen izan dezakegun sufrimendua arintzen laguntzea baino.

6. Eutanasia arazo barik burutzeko eta eraginkorra izateko bermeak eskaintzen dituzte legeak?

Gaur egun arte onartu dituzten lege denak bermedunak izateko promesarekin onartu dituzte, baina denborak erakutsi du ez dela horrela. Adinekoek bakarrik eska zezaketen hasiera batean, eta gaur egun adin txikikoek ere eskatu dezakete aplikatzea. Gaixotasun larriak, aurreratutak eta egoera terminalean zituaztenentzat zen legea, eta, orain, bizitzeko go-go galduta dutenek ere eskatu dezakete. Gainera, legeak zioen eutanasia ezingo litzatekeela praktikatu pazientearen baimen barik. Hala ere, Herbehereetako medikuen %27k diote pazientearen baimenik gabe praktikatu dutela eutanasia.

7. Pertsona bat modu duinean hiltzeko borondate legez ulertzen da eutanasia. Zu, hala ere, beste bide batzuren aldekoa zara. Zeintzuk?

Zainketa aringarrietan lan egiten duen medikua naiz, eta 25 urte baino gehiago daramatzat lan horretan. Nire esperientzian oinarrituta, uste dut gure lana dela pazientearen artatzea bizitzaren azken unean eta egoera lazarrian dagoenean. Sufrimendua eragiten dioten sintomak arindu behar dizkiegu, eta heriotza aurreratuz gero, ez genuke eutanasia erabili beharko. Proba eta tratamendu antzuak saihestu beharko genituzke, hori bai, pazientearen fase kliniko horretan hiltzerian iraunarazteak zentzurik ez duelako. Baina ez genuke eutanasia praktikatu. Sedazioaren bitartez hil arte mina arintzea lortuko bagenu, primeran. Sedazioa, ondo eginga eta pazienteak berak onartutakoa bada, jardunbide zuzena litzateke. Horretarako dira zainketa-aringarriak, pertsonen sufrimendua arintzeko.

8. Uste duzu batzorde bat sortu beharko litzatekeela kontzientzia eragozpenari heltzen diotenak kontrolatzeko?

Batzorde bat, zertarako? Medikuek horretarako eskubidea badu Eutanasiaren Legearen aurrean. Gainera, Medikuen Elkargoa litzateke medikua bera eta pazientea babestuko lituzkeena.

9. Osasun zerbitzu publikoak eutanasia eskubidea bermatu beharko luke?

Proposatu duten legeak jasotzen du osasun zentro publiko zein pribatuetan eskaintzea. Suposatzen da legea berdina dela batzuentzat zein besteentzat. ■

Zer da neke profesionalaren sindromea?

IDOIA APAOLAZA

GIZARTE HEZITZAILEA ETA PSIKOPEDAGOGOA

Neke profesionalaren sindromea ingelesezko *Burnout*

hitzetik dator, eta «erreta egotea» esan nahi du. Gutxi gorabehera, ehunetik sei langilek pairatzen dute.

Osasunaren Mundu Erakundearen arabera, sindromea lotuta dago lanean denbora luzez estres egoeran bizitzearekin, eta honako ezaugarri hauek ditu, besteak beste: energia falta, depresioa, antsietatea, lanarekiko motibazio eza, errendimenduaren jaitsiera lanean, neke kroniko fisiko zein mentala eta autoestimua baxua. Langile batek sindromea duela baieztatu dezakegu, baldin eta aipatutako sintomak sei hilabete baino gehiagoko epean baditu.

Neke profesionalaren sindromea 1969an deskribatu zen lehen aldiz, polizia batzuen portaera berezia behatu ondoren. Geroago, 1986an, C. Maslach eta S. Jackson psikologo amerikarrek oinarri emozionala zuen sindrome bezala deskribatu zuten, eta ondorioztatu zuten, kasu gehienetan, pertsonekin zuzenean lan egiten zuten langileei eragiten ziela.

Burnout sindromea eta depresioa berdintzat hartzen diren arren, ez dira gaitz

bera: lehenengoak lan munduarekin dauka zerikusia; bigarrenak, ordea, ez du zertan izan lanarekin lotura zuzenik.

Edozelan ere, neke profesionalaren sindromea laneko bajak sortzen dituen faktoreetako bat da, eta kontuan hartu behar da, baldin eta produktibitatea, zerbitzuaren kalitatea, eta, batez ere, langilearen osasun fisiko eta psikologikoa bermatu nahi baditugu.

EZAUGARRIAK ETA SINTOMAK

Hirugarren sektorean lan egiten dutenen %66k pairatzen dute sindromea; gizarte hezitzaileak, irakasleak, erizainak edo zaintzaileak, besteak beste. Lanpostu horien garrantzia ikusita, aintzat hartu beharko genuke sindromea, batez ere langilearen eta bezeroaren ongizatea bermatzeko orduan.

Zenbait aldagaik sindromearen garapenean eragiten dute: a) zailtasunak eta estresa kudeatzeko ditugun gaitasun eta baliabide psikologikoak, b) langilearen egoera pertsonala (familia gatazkak, gaixotasunak, haurren zaintza, eta abar), eta c) laneko giroa (lankideekiko harremana, babesa, partaide sentitzea, laneko prekaritatea, lan baldintzak eta abar).

Langileak urteak eta urteak igaroko ditu lanean, eta era askotako egoerak biziko ditu bertan. Honela, ohikoa da zenbait momentutan lanera gehiago kostata joatea edo lanpetuago ibiltzea, eta, beraz, estresatuago egotea. Langileak batzuetan motibatuago egoten da eta beste batzuetan «erreago», baina horrek ez du esan

nahi neke profesionalaren sindromea duenik.

Hona hemen sindromearen sintomarik nabarmenenak:

- **Neke emozionala:** Lanean «erreta» egoteak langilearen desgaste fisiko eta psikologikoa dakartza. Poliki-poliki nekea agertzen hasten zaio honako hauen eraginez: lanaren errutina, helburuak lortu beharrak sortutako estresa eta zuzeneko tratuaren zein eskaerei erantzuteko ardura izatea bezeroekiko harremanetan.
- **Bezeroekiko arreta falta:** Langileari pazientzia gutxitzen zaio, eta, ondorioz, bezeroekin jarrera txarra eta ezkorra adierazten hasten da, eta ez du *konektatzen*. Horrez gain, isolatzeko joera azaltzen du.
- **Antsietatea:** Langileak ezin du lanaz deskonektatu, eta gau eta egun lanean dagoen sentsazioa dauka. Sarritan ez du lorik egiten; horrez gain, jateari uzten dio, edo, alderantziz, antsietatea dela eta, gehiegi jaten du.
- **Errealizazio profesional eza:** Langileari autoestimua gutxitzen zaio, espektatiba zein ilusioak galtzen ditu, lanean ez du bere lekua aurkitzen, eta, sarritan, errudun sentitzen da.

EGUNGO LAN MERKATUAREN ERREALITATEA

Jakina denez, azkeneko hamarkadan lan merkatua nabarmen aldatu da. Gaur egun, langile askok lan prekarioak dituzte, hau da, soldata baxuak kobratzen

dituzte eta lan batetik bestera mugitu beharra izaten dute. Gainera, ikasketek ez dituzte bermatzen lanpostu finkoa eta baldintza onak, eta, sarritan, askok atzerriara bizitzera joan behar izaten dute lan egin ahal izateko.

Bestalde, enpresen politikak direla-eta langile gehiago kontratatzen ez direnean, bikoiztu egiten zaie lana lanpostuetan dirauten langileei.

Ezinbestekoa da lan-sektore guztiak zaintzea, baina sindromearen arazoa larriagoa da bezeroekin zuzenean lan egiten duten sektoreetan, hala nola osasunean, irakaskuntzan, erizaintzan eta helduen zaintza lanetan. Tamalez, krisia hasi zenetik, osasun eta hezkuntza arloetako aurrekontu-partidak murriztu egin dira, eta gero eta gehiago aipatzen dira irakaskuntzako edo zaintzako langileen zein erabiltzaileen egoera penagarriak.

Aipatutako testuingurua kontuan hartuta, nola egin diezaiokegu aurre sindrome honi?

SINDROMEARI AURRE EGITEKO GAKOAK

- **Izan zure arazoaren ikuspegi orokorra:** Horretarako, gertaera bakoitzaren alderdi guztiak aztertu, eta zure burua bertan kokatu. Ariketa ona da lanean jazotakoa orri batean idaztea, eta galdera hauei erantzutea: Zer gertatu da? Zergatik? Zelan erantzun duzu? Zelan erantzun dute besteek? Modu egokian jokatu duzu? Eta besteek? Gero, idatzi espero zenuena eta gustatuko litzaizukeena, erlatibizatu arazoa, eta, lasaitasunez, ahalegindu irtenbideak topatzen.
- **Identifikatu zure pentsamenduak:** Estresatuta edo kezkatuta gaudenean, pentsamenduak abiadura bizian ibiltzen dira, eta horrek eragin zuzena izaten du gure portaera eta osasunean. Garrantzitsua da pentsamendu horiek eta lotzen zaizkien emozioak identifikatzea, haien ordeztu beste pentsamendu batzuk ezartzeko eta, horrekin

batera, emozio mingarriak alde batera uzteko. Gakoa da ikuspegi eta pentsamendu baikorrak lantzea arazoaren konponbideak aurkitzeko.

- **Hobetu zure lan harremanak:** Lankideekiko harremanak zaintzea ezinbestekoa da lan giro ona sortzeko eta lanera gustura joateko. Jabetu zaitez harremanak zaintzearen garrantziaz, eta errespetuz tratatu lankide zein bezeroak.
- **Garatu enpatia eta asertibitateko garatu gaitasuna:** Egunerokotasunean pertsonen artean gatazkak sortzea normalizat hartu daiteke, baina oso garrantzitsua da gatazka horiek eraginkortasunez konpontzea. Langileak sumatuko balu lanean dituen harremanak kutsatuta daudela, enpatia eta asertibitatea garatu beharko lituzke. Enpatia estu lotuta dago gure emozio eta pentsamenduekin, ulermenerako daukagun gaitasunarekin, eta baita izandako bizipenekin ere. Bestalde, asertibitatea gatazkei lasaitasunez eta segurtasunez erantzuteko gaitasuna da; alegia, honako hauek baliatzen dituen: alderdien arteko elkarriketa, elkarri ulertzea eta guztiontzat bidezkoak diren irtenbideak bilatzea.

- **Izan jarrera irekia aldaketan aurrean:** Berbel. S. psikologoak dioen bezala, lan mundua ezegonkorra da: «lanez aldatuko dugu, enpresaz eta profesioz bitan edo gehiagotan gure bizitza profesionalean». Aldaketen aurrean, komeni da jarrera baikorra eta irekia lantzea eta, norberaren egoera pertsonala aztertu ondoren, ausardiarekin erroka berriei aurre egiteko prestatzea.

- **Berreskuratu galdutako autoestimua:** Autoestimua izatea nor bere burua maitatzean datza. Aipatzen ari garen bezala, neke profesionalaren sindromea pairatzen dutenek autoestimua eta autokonfiantza berreskuratu behar dituzte. Horretarako, ezinbestekoak dira honako hauek: norberaren indarguneak zein ahuleziak ezagutzea, norberaren emozioak identifikatzea, pentsamendu baikorra lantzea eta inguruko laguntza izatea.

Azkenik esan behar dugu, gizarte mailan ere, neke profesionalaren sindromea ikusarazteko beharra dugu. Ezinbestekoa zaigu sindromea identifikatzea eta aurre egiteko baliabideak jartzea, zerbitzu eta lan mundu duinak bermatuko baditugu. ■

INFORMAZIO OSAGARRIA:

Berbel, S. : *Libro blanco del futuro del/de los trabajo/s. Reflexiones para una nueva política económica local*. Barcelona (2018).

García-Allen, Jonathan. "Burnout (Síndrome del Quemado): cómo detectarlo y tomar medidas". *Psicología y Mente*. [lineako dokumentua: <https://www.psicologia-online.com/sindrome-de-burnout-que-es-causas-sintomas-tratamiento-y-consecuencias-4538.html>].

García Vicente, José. "Mercado laboral: la situación actual". Blog de Ide-Cesem. Business School. [lineako dokumentua: <https://www.formacionparaprofesionales.es/mercado-laboral-situacion-actual/>; azken eguneraketa: 2016ko urtarrilaren 12an].

«Occupational burnout». Wikipedia. [lineako dokumentua: https://en.wikipedia.org/wiki/Occupational_burnout; azken eguneraketa: 2020ko martxoaren 9an].

«Síndrome de Burnout: qué es, causas, síntomas, tratamiento y consecuencias». *Psicología online*. [lineako dokumentua: <https://psicologiaymente.com/organizaciones/burnout-sindrome-del-quemado>; azken eguneraketa: 2019ko maiatzaren 6an].

Interneteko nabigatzaileen ezaugarri berriak: segurtasuna eta tokenak

GORKA JAKOBE PALAZIO

EHUKO KATEDRADUNA IKUS-ENTZUNEZKO TEKNOLOGIAN

Browser edo nabigatzailea software aplikazio bat da, herritarrok daukaguna World Wide World deritzon Sarean dagoen edukia ikusi ahal izateko. Eta nabigatzailea diogunean, argiki bereiztu behar ditugu nabigatzaileak eta bilatzaileak; horrela, Google bilatzaileak Chrome nabigatzailea sortu zuen. Baina batzuetan izen berbera erabiltzen da bilatzailea eta nabigatzailea izendatzeko, Yandex enpresaren kasuan gertatzen den bezala, produktu biak baititu izen berberarekin. Artikulu honetan nabigatzaileak aztertzea dugu helburu eta hurrengo batean bilatzaileen esparruan sakonduko dugu.

Lehen nabigatzailea, WorldWideWeb izenekoa, Tim Berners-Lee zientzilaria- ren eskutik etorri zitzaigun 1990. urtean, baina egungo *browser* grafikoen aurrekaria 1993an sortutako Mosaic nabigatzailea izan zen, geroago Netscape ospetsuaren hazia izan zena. Orduz geroztik, Microsoften Explorer nabigatzailea izan da hainbat urtetan erabiliena Windows sistema eragileari esker. Baina, Web 2.0 eta Googleren gorakadarekin batera, bilatzailearen enpresa kaliforniarrak 2008an Chrome plazaratu zuen, zeina zenbait urteren buruan erabiliena izatera heldu den.

Bistan da Interneteko enpresentzat oso tresna garrantzitsua dela erabiltzailearen ohiturak zein diren ikusi ahal izateko.

Publizitatea berehala konturatu zen hedabide berria aproposa zela produktuak saltzeko eta iragartzeko, onestasunez edo zitalki hedatuz. Interneteko gure nabigazioaren hatzaren arrastoan dabiltzan *tracker*ak eta iragarki gaiztoak sarritan agertzen dira webguneetan, eta gogaitu egiten dute jendea. Horrexegatik, azkenaldian, herritarrek kontsulta egiten dute Interneten jakiteko zein den nabigatzailearik erabiliena eta seguruena. Bestalde, irakasleok ikasleei ematen diegun aholkua bestelakoa da; hain zuzen ere, nabigatzaile bat baino gehiago erabiltzeko ordenagailuan, tabletean edo mugikorrean.

Aspaldi honetan, webguneetan barna nabigatzeko hainbat *browser* erabil ditzakegu, eta aparatu mugikorrak (phabletak, tabletak eta patrikako mugikorrak) eta ohiko ordenagailuak (mahaikoak eta portatilak) bereizi ditzakegu. Uneoro webguneetan egiten ditugun kontsulten erdiak baino gehiago aparatu mugikorretatik egiten ditugunez, mugikorren erabilera pentsatu eta nabigatzaile desberdinak asmatu dituzte; hala nola Samsung, Alibaba (UC) eta Yandex enpresa erraldoiek ere haienak sortu dituzte.

Nabigatzaileen erabilerari erreparatzen badiogu, Statcounter (1) da erreferentzia nagusia. Ondoko taulan ikus dezakegun bezala, nazioarte mailan, **Chrome** da gaur egun gehien erabiltzen dena, bai mugikorretan, baita mahaiko ordenagailuetan ere.

Baina zenbakiak ikustea baino inportanteagoa da adituena iritziz *browser* onena zein den esatea. Eta horretan, denetariko iritziak ikus daitezke Sarean. Techradar webguneak Firefox, Edge, Chrome, Opera eta Vivaldi jartzen ditu, hurrenez hurren, nabigatzaile onenen zerrendan. Eta Triumphtech-ek Chromeri ematen dio lehen postua. Bistan da Google bilatzaileari esker zabaldu dela azken urteetan Chrome herritarren artean, eta gaur egun munduan gehien erabiltzen den nabigatzailea da. Gaur egun, Chromek 188.620 osagarri ditu, besteak beste, hizkuntz zuzentzaileak, abiadura testatzeko osagarria, futboleko emaitzak berehala jasotzekoa, eta abar, eta abar. Googlek laguntza ematen du Chromeko osagarri horiek nola instalatu eta kudeatu behar diren ikasteko (2).

Dena den, pentsa dezagun munduko herrialde handi batzuetan nagusitasuna mugikorretako nabigatzaileen arloan beste *browser* batzuek dutela. Adibidez, Txinan, mugikorretan UC Browser, QQ eta Baidu dira nabigatzaile erabilienak, eta Estatu Batuetako mugikorretan, Safarik du nagusitasuna (3) iPhone telefonoen salmenta handiari esker.

Blockchain teknologiarekin batera, nabigatzaile berritzaile bat sortu da azken bolada honetan, **Brave** izena duena (4). Azkenaldian, nabigatzaile horrek nola-baiteko arrakasta lortu du zenbait arrazoiengatik: a) doakoa da, b) oso azkarra

Nabigatzaileen erabileraren rankinga nazioarte mailan 2020ko otsailean (lehen hiruak soilik) [%]

	Chrome	Firefox	Safari	Samsung browser
Mahaiko ordenagailuetan	69,25	9,53	8,53	—
Aparatu mugikorretan	61,96	—	23,83	6,35
Plataforma guztiak kontutan harturik	64,45	4,58	17,57	—

Iturria: Statcounter.

da orrialdeak kargatzen, c) oso segurua da, erabiltzaileari aukera ematen baitio *trackerrak* eta iragarki gogaikarriak baztertzeko, eta d) anonimotasunez nabigatzeko aukera ematen du Tor nabigatzailearen antzera. Nabigatzaile horren sustatzaile eta CEO edo zuzendaria Brendan Eich da; alegia, JavaScript mintzaira asmatu eta Mozilla fundazioa sortu zuen irlandarra.

Brave nabigatzaile berritzailea

Brave Chromium nabigatzailean oinarritzen da, hots, Googlek guztien esku jarritako *browser* proiektu librean. Braveren berrikuntza handiena Blockchainetik dator. BAT tokena asmatu dute

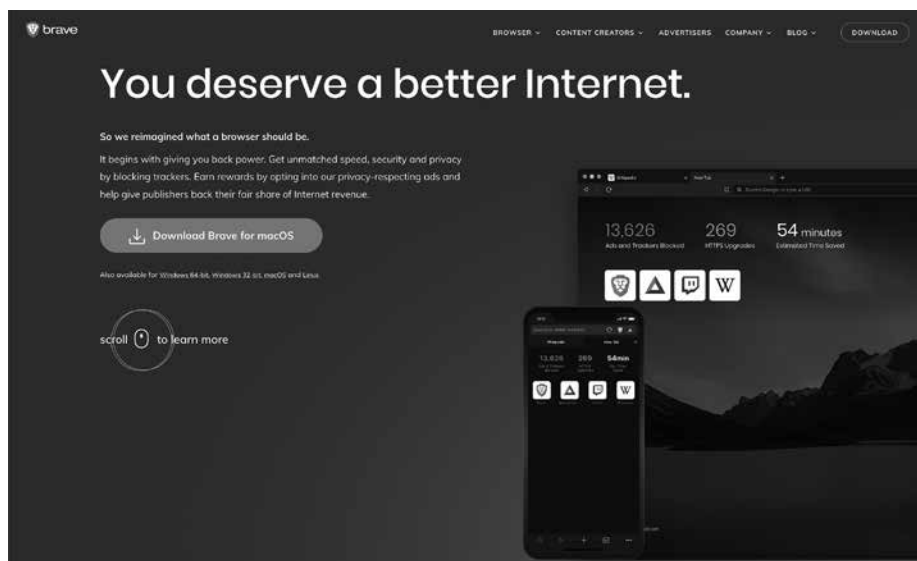
erabiltzaileak publizitatearekin dirua irabaz dezan. Kartera edo *walleta* sortzen da erabiltzaileak Brave Rewards programan sartu nahi duela dioenean. BATak gordetzeko da *walleta*. Kriptoekonomian egiten den moduan, token edo txanponak ondo gordeta egon behar dute, eta transakzioak Ethereum-en Blockchainen gainean gordetzen dira. Horrela, erabiltzaileak dirua irabazten du publizitate onesta jasoz.

Maxthon nabigatzailea (5) ere nahiko berritzailea da, eta 670 milioi erabiltzaile dituela dio. Txinan jaioa, bertan hamargarren postuan dago erabileraren zerrendan. Oso azkarra da renderizaziorako (irudien sintesia) bi motor erabiltzen

baititu: WebKit eta Trident. Matxthonen hurrengo bertsioa, seigarrena hain zuzen, Bitcoin SV kriptotxanponaren Blockchainean oinarrituko da; nabigatzaileen norabidea zehaztu dezakeen bertsioa da, ezbairik gabe. Hala ere, dagoeneko Opera nabigatzaile norvegiarrak aurrea hartu dio, zeren eta *wallet* edo karterarekin baitator tokenak bildu ahal izateko Ethereum deritzon Blockchaina erabiliz (6). Horrek aukera ematen dio erabiltzaileari dirua bidaltzeko edo jasotzeko nabigatzailetik irten gabe, baita onlineko dendetan zuzenean etherren bidez ordaintzeko ere. Beste abantaila bat honako hau da: Web 3 izeneko esperimintatu ahal izatea Ethereumeko aplikazio deszentralizatuekin elkarreragiketarako burutuz nabigatzailetik bertatik. Berrikuntza horiez gain, Operak VPN konexioak ere ahalbidetzen ditu doan, nabigatzaile ororentzat.

Bukatzeko, Tor (7) ere aipatu behar dugu. Nabigatzaile horrek DNS desberdinak erabiltzeko aukera ematen du, eta, horrela, erabiltzailearen anonimotasuna bermatzen da. Tor mugikorretan ere erabil daiteke, baina aldeztu aurretik jakin behar dugu nabigazioa ez dela horren arina izango. ■

Brave nabigatzaile berritzailea

ERREFERENTZIAK

1. <https://gs.statcounter.com>
2. https://support.google.com/chrome_webstore/answer/2664769?hl=es
3. <https://gs.statcounter.com/browser-market-share/mobile/united-states-of-america>
4. <https://brave.com>
5. <https://maxthon.com>
6. <https://www.opera.com/crypto>
7. <https://www.torproject.org>

Adimen artifiziala administrazio publikoan: hurbileko distopia bat

IÑAKI SERRANO LASA

Ohi bezala 07:15ean esnatu naiz. Gosaldu eta jantzi ondoren, 07:45ean tranbiak jaso nau eta ohiko eserlekuan eseri naiz ohiko bidaideen artean. Lantokitik gertuen dagoen geltokian jaitsi naiz, eta Lakuako atariko bideo kamerek 08:07:36an erregistratu dituzte nire irudia eta sarrera. Gaur, atzo baino 5 ehunen beranduago, baina duela bi egun baino 12 ehunen lehenago. Nolanahi ere, gidaririk gabeko tranbia programatuta dago egunen batean nire orduan agertuko ez banintz intzidentzia bat irekitzeko, eta berehala dei bat jasoko nuke mugikorreran arazorik ba ote dudana galdetzeko. Ordenagailua piztu eta serio laneko kontuei ekin aurretik, *Amazon* bitartez, etxera ekartzeko erosketak agindu ditut.

Urte gutxiren buruan, berrikuntza teknologikoei esker, adimen artifiziala ezarri da nonahi, instrukzio multzo eta algoritmo bitartez garatzen dena. Gainera, algoritmo dinamikoak dira; horrela, sistema adituek datuetatik eta esperientziatik ikasten dutenez, gai dira etengabe ezagupenak eta beste algoritmo batzuk sortzeko.

2023ko Konstituzioak berak aitortu zuen herritarrak bere nortasun digitala izan behar duela jaiotzen denetik bizitza osorako, eta, horrenbestez, Administrazioarekin modu digitalean erlazionatzeko ezinbestekotasuna inposatzen du. NAN birtualak gure ezaugarri fisiko eta

biometrikoak, osasun datuak, ikasketak, lan bizitza, jasotako dirulaguntzak, hauteskunde botoak eta bizitza publikoko edozelako informazioa gordetzen du.

Bizitza arruntean adimen artifizialak erabilera anitzak ditu, hala nola segurtasun kamerek eta sateliteek kalean zein espazio publikoetan aurpegi-ezagutza bidez zelatatzen gaituzte, dronek zabortegietara eta industrietatik isurtzen den oro kontrolatzen dute, diagnostiko eta zainketak mediku-makinek egiten dizkigute, ibilgailuak eta hegazkinak automatikoki gidatzen dira, eraikinetako sute arrisku eta egituren egoeraren ikuskapen eta konponketa beharrak jakinarazten zaizkigu, eta abar.

Justizia arloan, epaiketak eta bitartekaritzak gero eta azkarragoak dira, izan ere epaile automata adituek aurrekari eta agiri guztiak aztertu, eta tamaina handiko memoria daukate bi alderdiek darabilten auzia ebazteko; objektibotasun, neutraltasun eta inpartzialtasun osoz, gainera.

Politikan ere, gero eta gehiago, gobernatzen gaituztenak humanoideak dira, euren erabakiak herritarren interes orokorraren alde hartzen dituztenak; izan ere, ez daukate interes-gatazkarik kudeaketa publikoan, ez dira diru gosez edo ezagunen abantailaren arabera mugitzen. Haragizko hautagai gehienak bidean geratzen dira, hauteskundeen aurretik korrupzio, prebrikazio edota eroskeria arrisku zantzuaren eskanerretik igaro behar dutenetik.

Ildo horretatik, Eusko Jaurlaritzaren esparruan ere, lanaren antolaketa eta funtzionamendua zeharo aldatu dira zerbitzu publikoa hobetze aldera. *Zuzenean* txatbot-ak 24 orduko zerbitzua eskaintzen du herritarren galderei erantzuteko; zerga guztiak unean likidatzen dira; pentsioak berez kalkulatu eta jubilazioa norberak aitortzen dio bere buruari; polizia datu-baseek etorkizuneko delitugile eta arau-hausle posibleak identifikatzen dituzte; kontratista fidagarri egokiaren aldeko esleipenak berehalakoak dira; eta, jakina, lan eta prozedura mekanikoak eta errepikakorrek automatizatu ahal izan dira. Horrela, baimen eta dirulaguntza eskaerak automatikoki prozesatzen dira, eta beharrezko agiriak osatu direnean onartzen zaizkio pertsona edo erakunde eskatzaileari. Administrazio-berrikuspenean ere sistema adituek erabakitzen dituzte, errekurso egileen hizkuntza patroiak errepikatzen baitira. Azken finean, administrazio publikoak elkarreragileak dira, eta *big data* informazioa birziklagarria eta berrerabilgarria da, batera eta bestera. Ondorioz, administrazio-egintza automatizatuen bitartez, prozedurak sinplifikatu eta epeak laburtu dira nabarmen; batez ere, giza kapitalaren balio erantsia hutsala den jardueretan.

Eraldaketa eta egokitzen teknologikohorien ondorio zuzena da langile publiko gutxiago behar direla. Funtzionarioak jubilatu ahala, euren lanpostuak amortizatzen dira, eta robot eta programa berrien bidez ordezkatzeko dituzte. Hori horrela izanik, ez da aspalditik oposake-

tarik egin behar izan, eta gazteentzat Administrazioan muturra sartzea ez da jada aukera profesional bat. Informatikako ingeniariak eta programatzaile postuak berritzen dira soilik, aplikazioen eta algoritmoen emaitzen auditoriak aurrera eramateko, sistemen hutsegiteak ekiditeko, eta, azken kasuan, adimen artifizial gaizto hipotetikoak aurkitu eta itzali ahal izateko. Nik neuk ere horretan dihardut, Adimen Artifizialen Master Kontrolatzaile gisa.

Egia esan, robot adimendu hauek zoragarriak dira. Halere, langile finak eta ongi hezitako lankideak badira ere, batzuetan faltan nabaritzen dut nire inguruan gizakien presentzia, grina eta ahulezia gizatiar guztiekin. Noizbehinka, gure umorea eta lan motibazioa pizteko, sarrera-ontzian beste sexu bateko robot batek idatzitako mezua jasotzen dugu, onespen zein mireспен hitz goxoez gure egoa propio elikatzeke. Literatura eta hizkuntza guztietako metadatuetatik hautatutako lerro ederrenak sortzen dituzte. Niri bereziki ALY23-ren mezu beroak gustatzen zaizkit, eta inoiz, irregularitasun baten aitzakian, telefonoz, haren ahots sentsuala dastatu ahal izan dut.

Oro har, oraingoz gizartea konforme dago, nahiz eta diskrezio-ahala erabiltzen diren egoeretan ez diren zenbait alderdi behar bezala kontuan hartuko: herritarraren fede ona edo borondate eza, ekitatea desberdinen artean, enpatia emozionala mugako egoeretan (desjabetze edo etxegabetzeak kasu) ez baitago lekuri bide alternatiboentzat edo errukiarentzat. Azken batean, robotek euren kode-iturriaren arabera pentsatu eta ekiten dute, baina sentitzea falta zaie. Zorionez, badakite ezen bere kasa aginduak jarraitu gabe erabakitzen badute, kaltegarriak diren ekintzak gauzatzen hasten badira; edo gizakiari okerrik edo minik eginez gero, laburbilduz, Isaac Asimovek aspaldi asmatu zituen robotikako arauen

kontra jotzen badute, deskonexio digitalarekin zigortuko dituztela.

Tira, akabo gaurkoa. Zortzi orduko lan jardunaldia bete ondoren, irteeran igogailua, harrigarriro, matxuratuta zegoen. Eskaileretan behera nindoala ez naiz urduritu trantzia galtzeagatik, jakin badakidalako hiru minutu beranduago autobus elektriko bat har dezakedala etxeratzeke.

Bidean oinez hasi, eta, bat-batean, oihuak entzun ditut atzetik: «Lapurra, gelditu lapurra!». Buelta eman, eta gizonkote bat zetorren korrika niganantz emakumezko baten poltsa eskuetan. Mikrosegundo horretan zer egin pentsatu dut, eta neuzkan aukera ezberdinak eta ondorio kaltegarriak aztertu ditut: lapurra plakatzen saiatu haren ihesa galarazteko, lapurrari zangotraba egiteko zangoa luzatu eta zorura bota, albo batera baztertu eta pasatzen laga arazoak saihesteko...

Azkenean, noraezean, erabaki onik hartu ezinik eta erreakzionatu gabe, geldi-geldirik, erdi-erdian geratu naiz. Lapurra gainera etorri zaidanean, hormaren kontra bultzatu nau bortizki. Itzelezko kolpea izan da, eta inpaktuarekin beso bat soltatu, eta lurrera erori zait.

Prebenitu gabeko ustekabeko lapurreta hori ez neukan datu-baseetan aurreikusita eta ez dut jakin nola jokatu zehazki. Azken finean, ni ziborg aurreratu bat besterik ez naiz. Konpontzera eramango naute, baina bitartean hausnartzen ari tuko naiz hurrengorako:

«Zer egingo zukeen gizaki batek nire lekuan egon izan balitz?». ■

Euskararen normalizazioa. Ikuspegi orokorra eta Euskal Telebistaren kasu partikularra

ASIER LARRINAGA LARRAZABAL

EiTBko EUSKARA ZERBITZUAREN BURUA

Laster beteko dira 30 urte Euskal Telebistan lanean hasi nintzela eta, denbora horretan, bertatik bertara ezagutu dut ETBk zer egin duen euskararen arloan. Gaia ikertzeko aukera ere izan dut, eta horren emaitza da EHUK eta UEUK elkarlanean argitaratu duten *Euskararen normalizazioa. Ikuspegi orokorra eta Euskal Telebistaren kasu partikularra* liburua, 2019ko maiatzean EHUKo Komunikazio Zientzien Fakultatean defendatu nuen doktoretza-tesia jasotzen duena.

ETBra heldu nintzenean, nire mundua ez zen komunikazioaren mundua. Niretzat, esparru berria zen, arrotza, baina han izan nuen sentsazioa oso bestelakoa izan zen. Oso harrera ona egin zidaten, eta lankide guztiak aurkitu nituen ni mundu berri horretan gidatzeko gogotsu, euren ezagutza partekatzeko prest. Hiru hamarkadako esperientziarekin, atsegin handiz esan dezaket harrera ona eta ezagutzaren partekatzea direla ETBren –EiTB osoaren– estiloaren ezaugarriak. Euskadiko komunikazio-talde publikoa lantoki dinamikoa da, urtero pertsona ugariaren joan-etorria ikusten duena, direla praktikak egitera etortzen diren ikasleak, direla programa berrietako lantaldeak, direla hutsuneak betetzeko kontratazioak, eta, niri gertatu zitzaidan bezala, ETBko lankideen ongietorria eta prestasuna aurkitzen dituzte denek.

Jakina, ETBren estilo horren erantzuleak pertsonak dira, ETB barruko zein ETBren inguruko pertsonak. Nik batzuk aipatu nahi nituzke, bidegile eta sustatzaile izan direlako ETBk euskararen arloan egin duen lanean. Euskal Telebistako lankideetatik hasita, Estepan Aldamiz-Etxebarria, Francisca Valles, Iñaki Beobide eta Jose Mari Argoitia aipatu nahi ditut. Laurek lagundu zioten ETBri

lehen urratsak egiten, eta laurek lagundu digute geroago heldu garenoi ETBn lehen urratsak egiten, baita osteragoko beste urrats asko ere. ETBren inguruko pertsonen dagokienez, nik bikoizketaren arlokoekin izan dut harreman estuagoa, eta langintza horretako aitzindariak ezagutzeko zortea izan dut, besteak beste, Jesus Eguskiza «Eguzki», Iñaki Zubizarreta eta Marian Galarraga. Hirurei eskertu behar diet euren estudioetako atea irekita aurkitzea bikoizketaz behar izan ditudan argibide, azalpen eta informazio guztiak biltzera joan naizenean.

Komunikazioaren arlora beste mundu batetik heldu zen profesional modura, oso deigarri egin zitzaidan hasieratik non jartzen ziren lehentasunak: egunko emanaldian. Telebistan –eta irratian berdin–, eguna amaituta, beste bat hasten da, eta gutxi ardura du aurrekoan edo arteragokoan zer gertatu den. Egun berrian, telebista berriren berri asmatu behar da. Horregatik, egindakoa dokumentatzea, gogoetak eta ideiak idatzita uztea, memoriak eta txostenak prestatzea ez da denbora asko eskaintzen zaion eginkizuna. Nik, protagonistekin izan dudana harremanari esker, lehen eskutik bildu ditut liburuan baliatu ditudan datuetako asko, osterantzean beste inon jasoko ez zirenak.

Informazioa biltzeko lehen ekinaldia 1999an egin nuen. EiTBko Euskara Sailaren arduradun gisa hilabete batzuk neramatzala, Rosa Agost Castelloko Jaume I unibertsitateko irakasleak ETBra jo zuen euskarazko bikoizketari buruzko hainbat galderarekin. Erantzunen presaketan, informazio hura interesaturik egon zitekeen beste edonorentzat eskuragarri ipintzeko kezka piztu zitzaidan, eta artikuluren bat idatzi nuen. 2007. urtean, EiTBk Iurretatik Bilbora aldatu zuen egoitza nagusia eta, halakoetan ohi denez, atzean utzi zen nahitaezkoztat jo ez zena. Dokumentu garrantzitsuak gal zitezkeen beldurrez, EiTBren euskarar- loko jarduerarekin lot zitezkeen paper guztiak arakutzen aritu nintzen hilabete batzuk aurretik, eta agiri-sorta moduko batzuk atontzeaz gainera, artikuluren bat gehiago idatzi nuen.

ETBn, bien bitartean, urrats garrantzitsuak eginez zihoazen euskararekin lotuta. 2005. urtean, adibidez, *EiTBra* *hizkuntza-funtsak* izeneko dokumentua onartu zuen EiTBko Zuzendaritzak; besteak beste, EiTBren euskara-eredua euskara batua dela esaten zen bertan. Hogei urte baino gehiago zeramatzaten Euskal Telebistak eta Euskadi Irratiak euren emanaldiak aieratzen, baina lehen aldiz egiten zen halako adierazpena. Gaiak merezi zuen artikulua bat baino zerbait gehiago eta, azkenean, 2009. urtean, tesia egitea erabaki nuen.

Honela zehaztu nuen tesiaren helburua: Euskal Telebistak euskararen normalizazioan izan duen eginkizuna aztertzea. Horrek, aldeztu aurretik, euskararen normalizazioa ezagutzea eskatzen zidan eta, atzekoz aurrerako bidea egiten segituz, hizkuntza gutxitu baten normalizazioa zer zen jakin behar nuen lehenago; ze-

hatzago oraindino, hizkuntza baten normalizazioan hedabideek zer rol izan dezaketen zehaztu behar nuen lehenago. Bide horretan, zailtasun nagusi bi aurkitu nituen. Euskararen normalizazioari dagokionez, datu mordoa antolatu behar nuen; eta, horretarako, hiru lurralde –EAE, Nafarroa eta Iparraldea– aintzat hartu behar nituen, hainbat normalizazio-eragile –hiru lurraldeotako erakunde publikoak, eta euskalgintzako taldeak eta gizabanakoak– eta berrogei urteko denbora-tartea. Hizkuntza gutxituen normalizazioari dagokionez, zailtasuna hedabideen eginkizuna argitzean zetzan.

ETB emititzen hasi baino lehenagotik ere, iritzi zabaldia zen euskarazko telebista funtsezkoa izango zela euskarak bizirik irauteko. Euskal Herriko egoera soziolinguistikoari buruzko artikuluetan ere, ohiko baieztapena izan da. Kontua da iritzi horri eusteko ez dela daturik eskaini. Nekez eskainiko zen, ikerketar- lora bera berria baita. Alegia, hizkuntza gutxituen sustapenaz interesatu diren ikertzaileek ez dute arretarik ipini hedabideen rolean, eta arreta ipini dutenek ez diete hedabideei oso baliagarri iritzi. 2010eko hamarkadara arte, ez dira ildo teoriko berriak urratu hedabideek hizkuntza gutxituen sustapenean betetzen duten eginkizuna argitzeko. Ildo berriok ulertzeko, aintzat hartu behar da normalizazioa prozesu bat dela, komunitate batek bere hizkuntza gutxituaren erabilera berpizteko, zabaltzeko eta etorkizunean normal egiteko helburuarekin abiarazten duena. Prozesu horretan, hiru alderdi bereizten dira –estatusa, corpusa eta jabekuntza–, eta telebistak hiruretan bete ditzake eginkizun garrantzitsuak.

Estatusa da hizkuntzak gizartean duen lekua: prestigioa duen ala ez, hiztunek

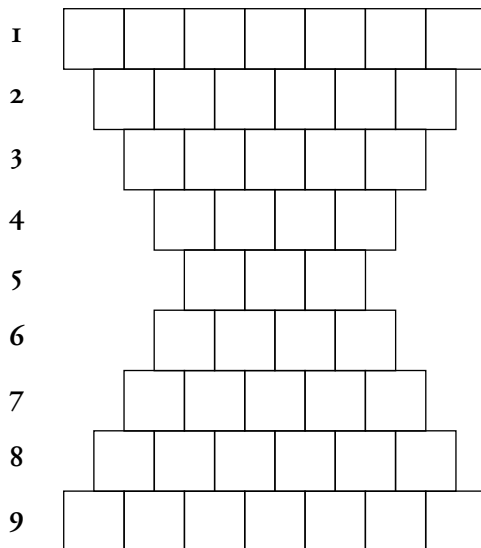
erabiltzen duten ala ez, eremu guztiak (hezkuntza, justizia, hedabideak, kaleko errotulazioa...) konkistatu dituen ala ez. Corpusa hizkuntza bera da, hots, idatzarauak, hiztegia, gramatika eta ahoskera. Azkenik, jabekuntza ikastea da; zehatzago esanda, ezerezetik ikastea zein dakigunaren gainean ikasten eta hobetzen jarraitzea. Euskal Telebistak hiru alderdi horietan eragin du. Horixe da nire tesiaren ondorio nagusia: ETBk oso eginkizun garrantzitsuak bete dituela eta oraindino ere betetzen dituela euskararen normalizazioan alderdi guztietatik begiratuta.

Adibideak emateagatik, euskara baturako arautu den ahoskera ETBk –Euskadi Irratiarekin batera– landu duen ereduaren oinarrituta dago. Corpusaren arloan jarraituta, euskararen erregistro informatiboa Euskal Telebistan sortu da –Euskadi Irratiarekin eskuz esku–. Estatusaz ari bagara, ETBk erakutsi du euskarak informatzeko, formatzeko eta entretenitzeko balio duela eta, hortaz, prestigioa eman dio euskaldunen hizkuntzari. ETB barik, gainera, oso desberdina izango litzateke euskarazko komunikazioaren panorama. Ziurrenik, Euskal Herrian ez litzateke existituko ikus-entzunezko industriarik, eta ingurune digitala –eitb.eus barik, EiTB Nahieran barik, Hiru3, Gaztea eta Go!azen appak barik– eremu arrotza izango litzateke euskararentzat. Jabekuntzari dagokionez, guztion go-goan daude *Bai horixe*, *Kerman mintzailagun bila* edo *Mihiluze*. Horrekin batera, azpimarratzekoa da ETB berebiziko eskola eta lantokia dela komunikatzaile euskaldunentzat eta, beste arlo batzuetako profesionalentzat, berriz, haien euskara garatzeko eta hobetzeko suspargaria dela ETBn lan egiteko zein ETBren saioetan parte hartzeko aukera. ■

Hitz gezidunak

	Arma gordailuak Pl., altzari mota	↓		Iratze	↓		Irakurtzen duena	↓		Zur mota	↓		Errepikatuz gorotza
				Sarritan, askotan			Nafarroako basoa			Uztailaren hasieran			
					↓		↓			↓			↓
				* IRUDIKO BIZIDUNA	→								
				Arrantza gunea									
Behien arrak	↓		Itsas hegaztiak	→	↓					Boroa	→		Noka, nauka
Arrain mota			Bizkaiko udalerrria							Suari dariona			
→			↓							↓			↓
							Hegazti koloretsu	→					
							Itxura, eitea						
Jarraitzaile	→					Interjekzioa	→	↓				Bokala	→
Betortz						1 eta 50						Modu atzizkia	
→					↓							↓	
								Aintzira	→				
								Zaren horrek					
Naizen hau	→			Puntapax, parisputa	→			↓		Iparre-tarrak	→		
Mahai jokoa				Bizkaieraz, omen						Harrapa ezan!			
→				↓									
						Toka, zuen	→					Bokala	→
						Urania						Iodoa	
Ergelak	→				↓					Zangoaren atal	→	↓	

Goitik behera

Aurkitu beharreko hitz bakoitza letra bat gehiago edo gutxiago duen aurreko edo ondoko hitzaren anagrama da.

1. Itsas arrain handi eta indartsu
2. Labore mota
3. Kitatzeke dagoena
4. Haran, ibar
5. Garai, aldi, etapa
6. Nahastura trinkoa
7. Tenperatura altua
8. Zuhaitzetatik eroritako hosto ihartuen multzoa
9. Gizon izena

SOLUZIOAK

K	A	K	A	N	A	U	K	A	N
K	U	A	Z	B	A	K	I	A	I
I	R	A	K	U	R	E	L	A	O
G	A	R	A	T	I	N	Z	U	K
A	M	A	I	Z	I	L	Z	U	A
A	R	M	A	T	E	G	I	E	A
A		K	A	L	A		E	A	I
		Z	E	Z	A	T	I	A	K
		L	E	L	N	X	A	K	

Goitik behera

1. Marrazo
2. Arroza
3. Zorra
4. Arro
5. Aro
6. Orea
7. Beroa
8. Orbela
9. Alberto

Hitz gezidunak

kontsumoBIDE

KONTSUMOKO
EUSKAL INSTITUTUA
INSTITUTO VASCO
DE CONSUMO

Kontsumobide - Kontsumoko Euskal Institutua
kontsumitzaileak eta erabiltzaileak **babesteaz**
arduratzen den Eusko Jaurlaritzako erakundea da

Doako zerbitzu hauek eskaintzen ditugu:

Informazioa

- ✓ **Informazioa** eta **orientazioa** eskaintzen dugu hainbat formaturen bitartez: webgunea, sare sozialak, liburuxkak, bloga...
- ✓ **Kontsultei** erantzuten diegu gure lurralde zerbitzuetan, Internet eta App-aren bidez

Prestakuntza

- ✓ Modu **iraunkorrean**, gure **Prestakuntza Zentroetan**:
 - **VITORIA-GASTEIZ** Adriano VI-a 20 1. solairua Tel.: 945016600
 - **DONOSTIA / SAN SEBASTIÁN** Zarategi pas. 82-84 bis Tel.: 943022590
 - **BILBAO** Nicolas Alkorta 2 1. solairua Tel.: 944032220
- ✓ **Deidaldi** bidez, ikastetxeetan, adineko pertsonentzat eta erakunde publikoetan

Erreklamazioak eta salaketak

- ✓ Kontsumitzaile eta enpresaren arteko **bitartekaritza** egiten saiatuko gara. Akordio batera iristen ez badira, **Kontsumoko Arbitrajea** eskaintzen dugu
- ✓ Gure **lurralde zerbitzuetan** eta Internet bidez aurkez ditzakezu

Non gaude?

VITORIA-GASTEIZ
Santiago Hiribidea 11
Tel.: 945062161

DONOSTIA / SAN SEBASTIÁN
Easo 10
Tel.: 943022547

BILBAO
Errekalde zumarkalea 39A
Tel.: 944031473

Herritarrei arreta emateko ordutegia **8:30etik 14:00etara**

www.kontsumobide.eus

Twitter

IVAP twitterren

Hemen ere bagaude

ADMINISTRAZIOA
EUSKARAZ

zure etxean doan jaso nahi baduzu,
idatzi helbide honetara:

IVAP

Donostia-San Sebastián 1
01010 Vitoria-Gasteiz
administrazioeuskaraz@ivap.eus

Abizenak

Izena

NAN/IFZ/ENA

Helbidea

Posta-kodea

Herria

Probintzia

Mugikorra

e-posta

Europar Batasuneko Datuen Babeserako Erregelamendu Orokorra eta Datu Pertsonalak Babesteko eta Eskubide Digitalak Bermatzeko abenduaren 5eko 3/2018 Lege Organikoa betez, jakinarazten dugu datu pertsonalak **tratamendu-jarduera** honen barruan sartuko direla: "HAEko argitalpenak". **Tratamenduaren arduraduna:** Herri Ardularitzaren Euskal Erakundeko Zuzendaritza. **Tratamenduaren helburua eta aurreikusitako erabilerak:** Argitalpena kudeatzea eta interesdunei postaz bidaltzea. **Legitimazioa:** Tratamendua beharrezkoa da interes publikoaren izenean edo tratamenduaren arduradunari esleitutako botere publikoaren izenean burututako eginkizun bat betetzeko. **Informazioaren hartzailak:** Ez da aurreikusten datuak jakinaraztea, lege-betebeharrik izan ezean. **Eskubideak:** Datuetarako irispidea, datuok zuzentzea eta ezabatzea, eta beste eskubide batzuk informazio gehigarrian azaltzen dira. Informazio gehigarria: Hemen kontsulta dezakezu datuen babesari buruzko informazio gehigarri eta zehatz guztia: https://www.euskadi.eus/registro-de-actividades-de-tratamiento-rat/web01-aprat/es/es/contenidos/informacion/rat/es_def/adjuntos/o22o_es.html